
De natuur als goede buur!
BREDA
NATIONAL
PARK CITY*

Voorwoord

Marike de Nobel
Wethouder Groen, Bestaanszekerheid, Cultuur en Inclusie

Samen maken we Breda nog groener!

Breda is National Park City. Daar zijn we trots op!
Die titel is een erkenning van onze groene ambitie én van de inzet van alle Bredanaars. Inwoners, ondernemers en organisaties maken samen onze stad groener, gezonder en wilder. Ik ben enorm trots als ik zie hoeveel mensen hieraan bijdragen.

Samen bouwen we verder aan onze Stad in een Park. Als gemeente vergroenen we straten, pleinen en buurten. Maar het groen stopt niet bij de tuinhekken: ook jouw tuin hoort bij Breda National Park City. In dit boekje lees je hoe je zelf kunt bijdragen. Met bloemen, struiken en bomen bied je vogels, vlinders en bijen voedsel en beschutting. Je geniet zelf van een fijne tuin, met meer verkoeling en ruimte voor regenwater.

Een paar tegels eruit, een struik erbij of een hoekje voor de natuur: het is allemaal waardevol. En dat kan vaak ook nog op een manier dat je tuin “onderhoudsvriendelijk” blijft! Een kleine stap in jouw tuin, is een grote stap voor een groener Breda. Laat je inspireren en doe mee. Zo maken we samen onze groene titel waar!

Beste groenmaker,

Sjors Slaats,
Directeur-bestuurder Breda National Park City

Breda is op haar mooist als groen en natuur dichtbij zijn. Voor kinderen is er ruimte om buiten te spelen en de natuur te ontdekken. Voor volwassenen kan een wandeling na een drukke werkdag helpen om het hoofd leeg te maken. En voor ouderen zijn groene plekken een uitnodiging om in beweging te blijven en elkaar te ontmoeten.

De warme zomers van de afgelopen jaren laten zien hoe belangrijk bomen, planten en groen in onze buurten zijn. Ze zorgen voor verkoeling en helpen Breda gezond en leefbaar te houden. Daarom willen we de natuur meer ruimte geven in ons dagelijks leven.

Breda mag trots zijn op haar titel als National Park City. De stad loopt daarmee voorop. Maar zo’n titel krijgt pas echt betekenis als we er samen werk van blijven maken: inwoners, organisaties, ondernemers en gemeente. Dat begint vaak dichtbij huis, in je eigen tuin, straat of buurt.

Dit boekje staat vol ideeën waarmee je zelf aan de slag kunt. Ik hoop dat het je inspireert om mee te doen. Want iedere groene plek telt, en samen maken we Breda groener, gezonder en wilder voor iedereen.
Veel leesplezier!

Snel aan de slag in jouw tuin

Wil je snel een tuin, balkon of dakterras vol leven en groen? Ga gelijk met deze tips aan de slag en zie hoe jouw buitenruimte verandert in een groene oase. Hoe minder tegels, hoe meer ruimte voor planten en dieren. Dus wip die tegels! De planten nemen regenwater op, waardoor je tuin niet meer overstroomt met al die heftige regenbuien.

Plant een kleine boom

Door het planten van een (kleine) boom zorg je voor een koele plek in de zomer. Ook zullen dieren, zoals vleermuizen en vogels je dankbaar zijn. Zij vinden hun voedsel en bescherming in bomen. Meer informatie over bomen lees je op bladzijde 11. Is je tuin echt te klein voor een boom? Geen zorgen, klimplanten tegen een schutting, muur of over een pergola kunnen veel functies van een boom overnemen! Denk bijvoorbeeld aan doornloze klimrozen. Op pagina 26 vind je meer info over klimplanten en op pagina 18 kun je meer te weten komen over groene schuttingen.

Ga voor struiken

Struiken zijn belangrijk voor kleine vogeltjes en egels. Ze vinden hier een beschut en veilig plekje. Kies voor dichte doornige en/of bloeiende struiken voor (niet stekende) wilde bijen en vlinders. Zie je weleens eekhoorntjes in de buurt, overweeg dan om een hazelaar te planten! Meer over struiken lees je op pagina 13.

Voor elk seizoen kruiden en bloeiende planten

Bloeiende planten en kruiden zijn heel belangrijk voor wilde bijen en vlinders in de stad. En de keuze hierin is groot! (Kijk op pagina 22). Tip: Door groenten en andere eetbare planten aan te planten tussen de sierplanten, in plaats van ze op één plek te plaatsen zoals een moestuin, worden ze minder snel ontdekt door plaaginsecten. Meer biodiversiteit in je tuin of op je balkon? Maak een wild bloemenweitje. Lees meer op pagina 25 en 33.

Maak ruimte voor water

Water trekt leven aan. Elk beetje water dat je toevoegt, is waardevol. Of het nu een vogelbadje of een vijver is. Zeker vijvers zonder vissen kunnen een grote bron van leven zijn met salamanders en rondzwevende waterjuffers. Lees meer op pagina 16.

Onderhoud

Ook door met het onderhoud van je tuin rekening te houden met andere dieren kan je al veel verschil maken. Hieronder geven we een aantal belangrijke tips:

Gebruik geen bestrijdingsmiddelen

Zie je plaagdieren in je buitenruimte? Gebruik dan geen bestrijdingsmiddelen of azijn. **Deze middelen hopen zich op in de voedselketen of tasten het bodem- en waterleven aan.** Door natuurlijk te tuinieren krijg je een tuin die veel verschillende soorten dieren aantrekt. Deze dieren houden elkaar in evenwicht, waardoor plaagdieren de kans niet krijgen om een plaag te vormen.

Maak je tuin niet winterklaar

Polvormende siergrassen en dode stengels van uitgebloeide planten vormen overwinteringsplekken voor insecten. Zaaddozen van uitgebloeide planten geven vogels voedsel in de winter. Snoei deze dorre delen dan ook pas aan het begin van het voorjaar, vanaf eind maart. Wil je meer doen voor tuinvogels? Lees dan pagina 12 voor meer informatie.

Kies voor biologische planten, bollen en zaden

Kies wanneer mogelijk voor biologische planten, bollen en zaden. **Hiermee maken we niet alleen onze tuinen maar ook de plantenteelt gezonder en soortenrijker!** Tip: Is een plant niet biologisch te krijgen? Kweek deze dan zelf op uit biologisch zaad. Lees meer over goede planten voor een soortenrijke tuin op pagina 22.

Maai je gazon wat minder

Wist je dat meer biodiversiteit in je tuin goed is voor je gezondheid? **Door je gras iets minder vaak en iets hoger af te maaien krijgen madeliefjes, klavers, ereprijsjes en andere bloemen een kans.** Gegarandeerd gezoem van bijen en gefladder van vlinders. Lees meer over een gezonde tuin op pagina 6 en op pagina 10 over tuinieren voor bijen en vlinders.

Het begint bij... de bodem

Onder de grond gebeurt meer dan je denkt. Hier wordt de basis gelegd voor het leven op aarde en in je tuin door tal van schimmels, bacteriën, wormen en kriebelbeestjes die voedingsstoffen beschikbaar maken voor planten. Maar dat is niet het enige…

We beginnen deze brochure dan ook door je kort mee te nemen naar ondergronds Breda!

Wood Wide Web

Onder de grond ligt een groot netwerk van schimmeldraden. Deze zijn verbonden met boomwortels. Op deze manier kunnen bomen elkaar, via chemische signalen, berichten doorsturen, bijvoorbeeld als er gevaar dreigt door een insectenplaag. De bomen in de omgeving kunnen dan stoffen aanmaken die hun blaadjes minder lekker maken.

Bomen kunnen elkaar ook helpen door voedingsstoffen te sturen via dit netwerk. Hoe ouder een boom is, hoe belangrijker de plaats die hij inneemt in het netwerk. Denk dus goed na voor je een boom kapt! Oude bomen helpen hun zaailingen om te groeien en groter te worden.

Als een boom sterft verspreidt hij via dit schimmelnetwerk de voedingsstoffen die hij tijdens zijn leven heeft opgeslagen als erfenis naar de bomen in de omgeving.
En de schimmel?
Die krijgt voor zijn rol als notaris, internetprovider en pakjesbezorger voedingsstoffen van de boom die hij zelf niet kan maken.

Sssst.....

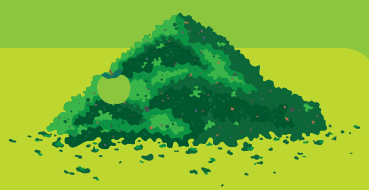
Het geheim van een goede grond is rust. Door het leven in de grond te helpen met een goede afdeklaag hoef je verder niet zoveel te doen terwijl onder je voeten miljoenen wezens hard aan het werk zijn.

Compost

Compost ontstaat door tuin- en keukenafval te composteren (geen laurierkers-, taxus- of coniferensnoeisel, bladafval van Amerikaanse eik, kerstboomtakken, dierlijke resten).

Dit doe je door dunne laagjes groene compost af te wisselen met bruine compost (zie uitleg rechts). Als de omstandigheden gunstig zijn, dan heb je binnen enkele maanden goede compost.

Groene compost

Groene compost is afkomstig van grasmaaisel en groente- en fruitresten en wordt vooral omgezet door bacteriën. **Voor groenten en eenjarige planten is dit type compost perfect.**

Bruine compost

Bruine compost komt van takken en bladafval. Deze wordt vooral omgezet door schimmels. **Voor vaste planten, struiken en bomen is dit de beste compost** omdat de voedingsstoffen langzaam vrij komen en de schimmeldraden een netwerk kunnen vormen met de plantenwortels.

Hoe zorg ik voor een goede afdeklaag?

Bedek in de herfst de grond tussen de planten met een dikke laag compost met daarop bladafval* (mulchen).
Kleine bodemdieren, schimmels, en bacteriën verteren de afdeklaag waarbij voedingsstoffen vrij komen.

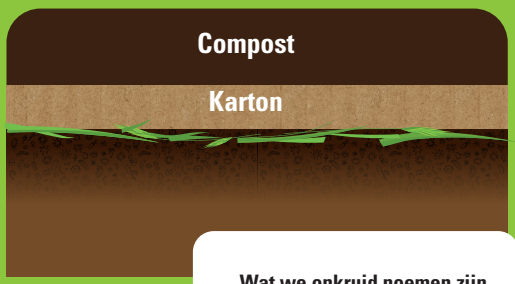
Knip pas in het voorjaar de dorre stengels van planten af en laat deze ook in de tuin liggen.

Deze manier van tuinieren zorgt voor vruchtbaardere grond en minder onkruid in vergelijking met de traditionele methode van omspitten en bemesten met koemest. Hoe minder voedingsstoffen je wegneemt, hoe minder je hoeft toe te voegen. Als je toch mest wilt gebruiken, kies dan voor organische mest, zoals wormenmest en vermijd kunstmest.

*Slecht verterend blad zoals dat van de Amerikaanse eik kan je beter gewoon afvoeren.

Onkruid?

Heb je veel last van onkruid, pas dan bovengenoemde methode toe **maar bedek de grond eerst met een laag (onbedrukt) karton** voordat je de compost aanbrengt. Dit karton zal in een paar jaar langzaam verteren terwijl de onkruiden worden verstikt.

Wat we onkruid noemen zijn vaak hele waardevolle planten. Laat eens een hoekje in je tuin wat verwilderen en laat je verrassen door de schoonheid van onkruid!

Het geheim van goede grond

Goede grond met veel bodemleven kent veel resten van planten en dieren. Deze worden in de bodem afgebroken tot voedingsstoffen voor planten. De diertjes die dit doen maken de bodem luchtig door het graven van gangetjes. **Hierdoor houdt goede grond veel water vast: wel tot 170 liter per vierkante meter.**
De bodem droogt minder snel uit, dus je hoeft minder te sproeien. Bij piekbuien in de zomer kan het verschil tussen verharding of goede grond het verschil zijn tussen wel of geen wateroverlast.

Wormenboer

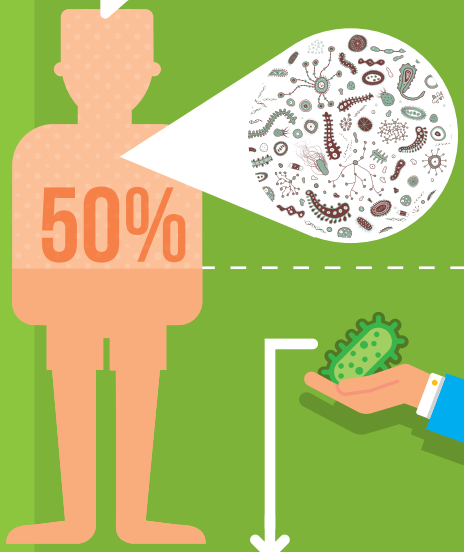
De beste stads tuinier houdt wormen om wormencompost te krijgen. Wormencompost is een hele goede organische meststof voor tuinplanten. Een wormenboerderij (of wormenhotel of wormencafé) is kant-en-klaar te koop of bouw je zelf (doorzoek het internet op: building worm farm of zelf wormenboerderij maken). Kies daarbij voor een wormenboerderij met tijgerwormen/compostwormen, deze produceren wormencompost. Regenwormen die in de aarde leven zijn hier niet geschikt voor.

De gezonde tuin

Hoe maakt biodiversiteit ons gezonder?

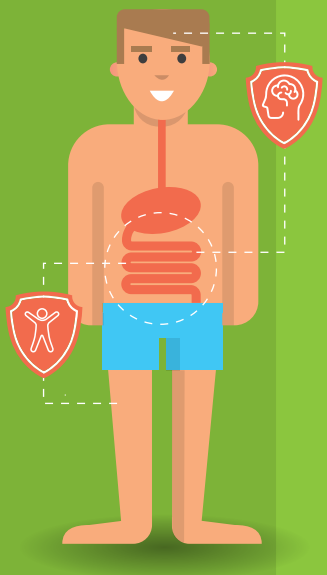
Ieder mens bestaat voor minimaal de helft uit bacteriën.

Bacteriën trainen het afweersysteem en verteren ons voedsel

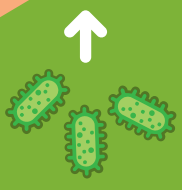
Een divers microbioom maakt ons **weerbaarder** tegen psychische en lichamelijke aandoeningen.

Bacteriën spelen **een belangrijke rol in het menselijk lichaam**. Een hoge diversiteit aan bacteriën wordt in verband gebracht met veerkrachtige gezondheid.

Goede bacteriën krijg je vooral van een omgeving met veel biodiversiteit en van gevarieerd eten, met veel onbewerkte groenten en fruit.

Met meer biodiversiteit in de tuin kan je ook beter je eigen voedsel verbouwen zonder onnatuurlijke ingrepen.

In een biodiverse omgeving wonen immers dieren die plaaginsecten bij de voedselgewassen onder de duim kunnen houden en die zorgen voor bestuiving van vruchtdragende gewassen.

De voordelen van een groenere omgeving

Kleinere gezondheidskloof

Een groenere inrichting van wijken kan de gezondheidskloof tussen lage en hoge inkomens met de helft verminderen *(Mitchell & Popham 2008)*.

Beter immuunsysteem

1,5 uur per dag spelen op biodiverse speelplaatsen leidt al na 28 dagen tot een **gezonder immuunsysteem** *(Roslund et al. 2020)*.

Minder stress met meer groen

In een groene omgeving daalt onze hartslag en neemt de hoeveelheid stresshormonen af *(Hartig et al. 2003, Ward Thompson et al. 2012, Van den Berg & Custers, 2011)*.

80% afname kinderen met psychische klachten

In groene buurten kan het aantal kinderen met psychische klachten met 80% afnemen *(Maas et al. 2009)*.

Een gezondere darmflora

Grotere diversiteit aan wilde planten in de tuin betekent een diverser en gezonder darmmicrobioom *(Parajuli et al. 2020)*.

15-55% minder kans op psychische klachten op latere leeftijd

bij kinderen die opgroeien in een groene omgeving *(Engemann et al. 2019)*.

Minder allergieën

Grotere diversiteit aan wilde planten in de tuin betekent een grotere variatie aan bacteriesoorten op de huid en **minder allergieën** *(Haahtela et al. 2014)*.

Minder astma

bij kinderen die biodiversere vegetaties om zich heen hebben *(Aerts et al. 2020, Cariñanos & Casares-Porcel 2011, Cavaleiro Rufo 2019, Tischer et al. 2017)*.

Wat zijn fytonciden?

Naast aan planten gebonden bodembacteriën spelen ook fytonciden een belangrijke rol bij de gezondheidswinst van een groene omgeving.

Fytonciden zijn de stoffen die bomen produceren om zich te beschermen tegen insecten en schimmels en om onderling te communiceren. In een boomrijke omgeving zijn deze stoffen volop in de lucht aanwezig. Uit onderzoek blijkt dat het inademen van deze stoffen leidt **tot een groter aantal witte bloedcellen (wat ontstekingen remt)**, verlaging van het gehalte stresshormonen en een betere slaap *(Antonelli et al. 2020)*.

Dit is een gezonde leefomgeving

Zorg dat er aan de zijde waar de meeste wind vandaan komt bronnen van biodiversiteit aanwezig zijn (en dat je de ramen regelmatig opent).

Groene daken met gevarieerde inheemse beplantingen brengen de gezondheidsvoordelen van groen naar een hoger niveau. Hier profiteren bewoners van hoogbouw van.

Verblijfplaatsen (bankjes en dergelijke) bij speelplaatsen in groene biodiverse omgeving

Fruitbomen en vruchtdragende gewassen in de openbare ruimte.

Geveltuinen bieden gelegenheid voor informele sociale contacten tussen buurtbewoners en dragen zo bij aan een socialere leefomgeving.

Grote bomen houden niet alleen de stad koel, maar beschermen met hun schaduw ook tegen uv-straling en hittestress.

Plant inheemse bomen met snel afbrekend strooisel zoals lindes of iepen. Deze dragen bij aan een gezonde bodem.

Plekken voor sportactiviteiten en beweging in de buitenlucht.

Groene speelplekken met (schone) open bodem en water voor contact met bodembacteriën.

Wat kun je nog meer doen?

Er zijn verschillende acties die bijdragen aan je gezondheid. Hieronder vind je onze top 3:

De eerste 1000 dagen maken het verschil!

Bezoek met kleine kinderen zo vaak mogelijk kinderboerderijen en natuurgebieden. Laat ze lekker rondscharrelen in de modder! Een overal en laarsjes doen wonderen. Was daarna wel goed de handen met water en zeep.

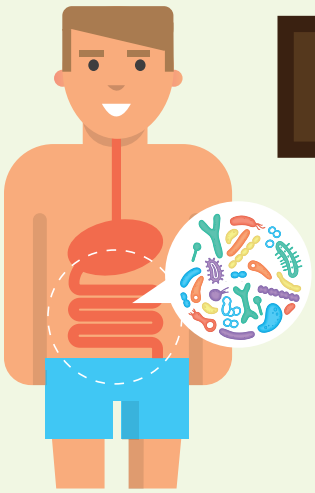
Ga tuinieren met biodiversiteit!

Tuinieren zorgt dat je in aanraking komt met goede micro-organismen. Ook voor kinderen is een biodiverse tuin een gezonde speelomgeving! Zeker als er iets te plukken valt. Er gaat niets boven vers onbespoten fruit uit de tuin!

Bezoek regelmatig een natuurgebied

Ga er op uit! Of je nu naar het bos, moeras of de kust gaat, regelmatig een natuurgebied bezoeken is goed voor je! Doe na afloop wel altijd de tekencheck.

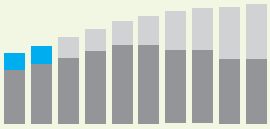
Gezond opgroeien en oud worden

Een groene omgeving met veel verschillende planten en dieren en gezond eten is goed voor je gezondheid.

Dit geldt voor mensen van alle leeftijden. Onderzoek uit Finland laat zien dat kinderen die in contact komen met verschillende planten en dieren een sterker immuunsysteem krijgen. Er is ook onderzoek dat laat zien dat moedermelk gezonder is als de moeder in een groene omgeving woont. Ook voor oudere mensen is een groene omgeving belangrijk. In de Blue Zones, gebieden waar mensen langer en gezonder leven, zijn er verschillende factoren die meespelen, zoals voldoende bewegen, weinig stress, sociale contacten, gezond eten en een groene omgeving. Al deze dingen hebben invloed op ons microbioom, de bacteriën in ons lichaam. Het is dus niet vreemd dat gezonde ouderen in de Blue Zones een gevarieerder microbioom hebben dan ouderen in andere delen van de westerse wereld.

Verschil opbouw van het microbioom door de jaren heen.

0 - 3 jaar

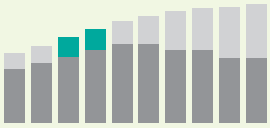

Bluezone Stedelijk gebied

Tussen 0 en 3 jaar ontwikkelt je immuunsysteem zich. Gezond eten en veel buiten spelen in de natuur of in een natuurlijke tuin zijn in deze fase erg belangrijk. Dit helpt je immuunsysteem goed te ontwikkelen, wat je de rest van je leven voordelen geeft. Zo kun je bijvoorbeeld allergieën voorkomen. Het is dan ook niet vreemd dat jonge kinderen van nature de neiging hebben om grond te eten. Spelen in de tuin brengt je in contact met veel goede bacteriën. Was daarna wel goed je handen. **Lekker vies worden mag!**

3 - 12 jaar

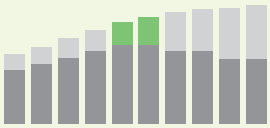

Bluezone Stedelijk gebied

Buiten spelen in de natuur is niet alleen goed voor je immuunsysteem, maar helpt ook bij het ontwikkelen van zelfvertrouwen. Als je als kind veel in de natuur bent, is de kans groter dat je dit later ook blijft doen. Wat je jong leert, doe je later ook!

12 - 25 jaar

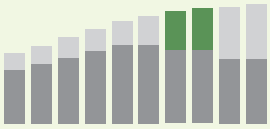

Bluezone Stedelijk gebied

Regelmatig ontspannen of bewegen in de natuur helpt je om je beter te voelen! Een groene omgeving zorgt ervoor dat je tot rust komt en verkleint de kans op stress en depressies.

25 - 60 jaar

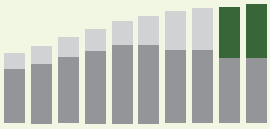

Bluezone Stedelijk gebied

Tuinieren in een tuin met veel verschillende wilde planten houdt je in beweging en zorgt voor een gezond microbioom. Daarna kun je ontspannen en genieten van de seizoenen en alles wat groeit en bloeit.

60 - 100 jaar

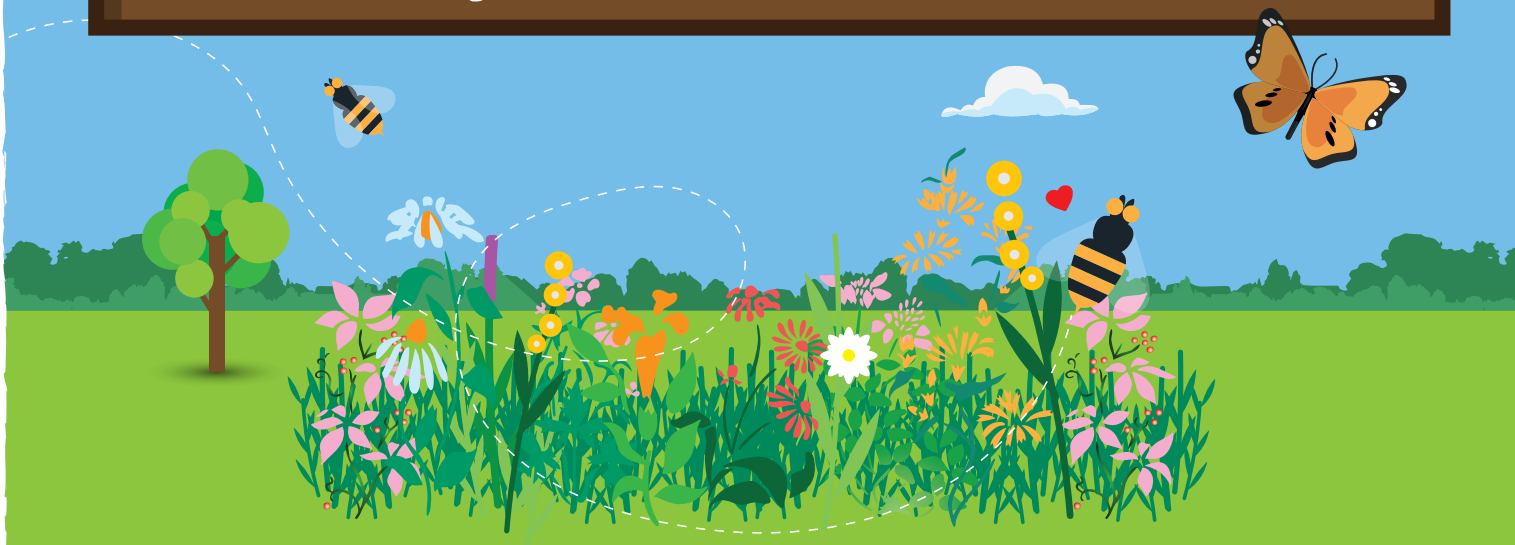
Bluezone Stedelijk gebied

Buiten wandelen in de natuur, gezond eten en een praatje maken tijdens het verzorgen van een geveltuintje.

Zo helpt groen om gezond en gelukkig ouder te worden.

Wilde bijen en vlinders in de tuin

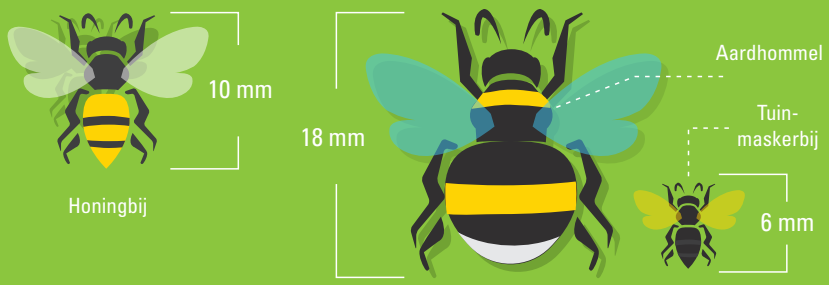
Het allerblijste maak je hommels en bijen met bloemen. Bijen en hommels hebben de nectar en stuifmeel van bloemen nodig. Dit is hun voedsel. Pas als er voldoende bloemen in de buurt zijn vinden ze bijenhotels en hommelherbergen geschikt om in te wonen. Zorg dus voor heel veel bloemen in je tuin!

Bijen in soorten en maten

Wilde bijen zien er allemaal anders uit en hebben verschillende manieren van leven. Van kleine, zwartglimmende maskerbijtjes tot grote, harige hommels. Van nesten maken in holle braamstengels tot zelfgegraven gangenstelsels in de grond. Sommige soorten verzamelen stuifmeel van elke bloem die ze tegenkomen, andere zijn kieskeurig en lusten uitsluitend stuifmeel van bijvoorbeeld klokjes, wederik of klimop.

Een kwart van de bijen verzamelt helemaal geen stuifmeel, maar legt zijn eieren stiekem bij andere bijen. Zulke bijen heten terecht koekoeksbijen. Bijen kennen ook nog andere belagers als kevers, sluipwespen, vliegen, mijten en nog meer. Ze maken deel uit van een heel systeem. Dat systeem zorgt ervoor dat de natuur in evenwicht blijft.

Flinke verschillen in grootte!

De meeste soorten bijen leven alleen. De vrouwtjes van deze bijensoorten maken zelf een nest en verzamelen stuifmeel dat bij het ei wordt gelegd. Hommels kennen een taakverdeling. Er is een koningin die eieren legt en er zijn werksters die de eieren en koningin verzorgen. Die bijen noemen we sociale bijen. Honingbijen en hommels zijn sociaal en ook bij groefbijen komt sociaal gedrag voor.

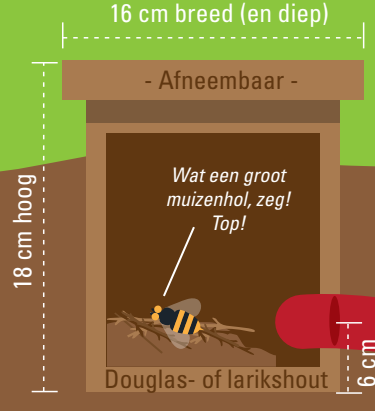
Je kunt het hele jaar door bijen tegenkomen, maar er zijn verschillende soorten. Er zijn voorjaarsbijen die voornamelijk leven van de nectar en stuifmeel van wilgen, bijen die in zomer te zien zijn en bijen die later in het jaar nectar halen bij de klimop. Een gemiddelde wilde bij is ongeveer een maand lang actief. Dan moet er zijn gepaard, nest gemaakt, eieren gelegd, stuifmeel verzameld en het nest worden afgesloten.

Wonen

Ook een oude composthoop met verlaten muizennesten kan hommels een prima onderkomen bieden!

Hommelherberg

Oud muizenholletje

70%

van de wilde bijen graaft holletjes in zand of leem. Je kan ze eenvoudig helpen door een stukje leemhoudend zand af te graven tot een steilrandje of een leemblok te plaatsen. Kies wel een zonnige plek die op het zuiden is gericht. Open voegen tussen de bestrating kunnen ook nestgelegenheid bieden.

Wat hebben bijen nodig?

1. Nestgelegenheid
De meeste bijen nestelen in de grond (70%). Dat doen ze in kale grond of tussen kale voegen en tegels. Sommige houden het meest van heuveltjes van zand of leem die op het zuiden zijn gericht. De andere soorten (30%) kun je helpen met nestblokken en insectenhotels. Laat ook stengels van uitgebloeide planten staan of in de tuin liggen. Daarin kunnen bijen overwinteren of hun nestje maken.

2. Nestmateriaal
Veel soorten gebruiken leem/klei en dat moet aanwezig zijn. Bij voldoende gevarieerde aanplant is het andere nestmateriaal voorhanden.

3. Beschutting
Er moeten warme, windluwe plekken zijn waar bijen en vlinders zich kunnen opwarmen. Een bijenhotel moet droog en warm hangen, dus op het zuiden en beschut voor de regen.

4. Voedsel
Bijen vliegen van het vroege voorjaar tot de nazomer. Het begint met de hommelkoninginnen op de wilgen en crocussen in maart en eindigt met de klimopbij in september. Het hele jaar door verschijnen er nieuwe soorten in de tuin die allemaal stuifmeel en nectar nodig hebben. Ze zijn het meest geholpen met inheemse planten.

Vlinders, meer dan bloemen alleen.

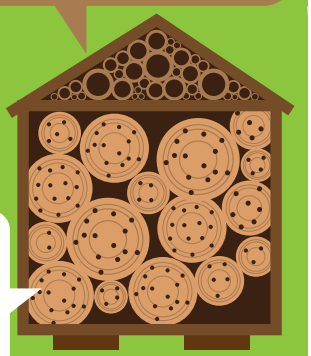

Vlinders hebben bloeiende planten nodig, net als bijen. Het verschil is dat vlinders ook afhankelijk zijn van planten voor hun rupsen. De plek waar ze eitjes leggen is net zo belangrijk als de bloemen waar ze nectar vinden. Veel van de grotere kleurrijke vlindersoorten zijn afhankelijk van **in de zon gelegen veldjes brandnetel voor hun rupsen**. Laat dus wat brandnetels in je tuin staan. Wel kan je met de aanplant van sporkehout of vuilboom soorten als de citroenvlinder en boomblauwtje een goede kraamtijd bieden. Koolsoorten zijn daarentegen zeer geliefd bij de rupsen van veel witjes. Vandaar de naam koolwitje.

Bijenhotels

Zelf maken? Let goed op dat:

- De gangen tussen de 1,5 en 12 mm zijn waarbij de meeste tussen de 2,5 en 8 mm.
- Er geen scheuren in het hout zitten.
- De achterkant van de buisjes of gaten dicht is.
- De ingang glad is zonder splinters.
- Het hotel in de zon ligt met een afdakje tegen inregenen.

Het meest bekend zijn de hotels gemaakt van houtblokken met geboorde gangen of samengebonden rietstengels of bamboe.

Planten voor bijen en vlinders

Speciaal voor vlinders en wilde bijen zijn er wilde plantenmengsel samengesteld.

Het wordt aangeraden het bloeiseizoen in het voorjaar eerder op te starten door hierbij vroegbloeiers als boswilg of gevlekt longkruid te planten. Door delen met wilde planten in te kaderen met betonnen randen of strak gemaaid gazon voorkom je dat ze een slordig beeld opleveren. Plant je liever andere vaste planten, kijk dan op de plantenkiezer (pagina 30). Kies in ieder geval nooit planten met dubbele bloemen. Die hebben geen waarde voor bestuivende insecten.

Tuinvogels

Zorg voor een geleidelijke overgang van bomen via struiken naar border of gazon

Nestkasten

Nestkasten zijn er in allerlei soorten en maten. De maat van de opening is daarbij belangrijk voor welke soort je kunt verwachten. Als je een nestkast koopt of maakt zorg dan dat het hout minimaal 1,5 centimeter dik is zodat het voldoende isoleert tegen koude en hitte.

Beste plek voor een nestkast:

- Een rustige plaats met zo min mogelijk menselijke verstoring.
- Niet in de volle zon en uit de wind met de opening het liefste op het noordoosten.
- Op een plek waar vogels er direct in kunnen vliegen, dus niet achter takken en andere obstakels.
- Buiten bereik van katten.

Afstand nestkastjes?

Hou voor vogels van dezelfde soort een afstand van minimaal 10 meter aan.

Nestkasten voor verschillende soorten vogels kunnen op minimaal 3 meter van elkaar worden gehangen.

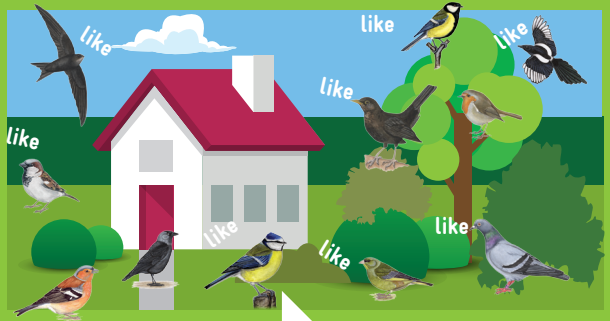

Nestkasten voor huismussen kunnen op minimaal 50 cm van elkaar worden gehangen.

Meer vogels in je tuin?

Vooral veilige struiken zorgen ervoor dat kleine zangvogels je tuin een fantastische plek vinden!

De basis is beplanting

In steden zijn nestkastjes voor mezen veelal bezet maar sterven jongen vaak door gebrek aan voedsel. Voldoende insectenaanbod is dan ook van levensbelang voor jonge mezen, mussen, roodborstjes en winterkoninkjes. Vooral bladluizen en rupsen dienen vaak als voer voor jonge stadsvogels.

Planten die gevoelig zijn voor luizen hebben bij vogels dan ook een streepje voor! Een structuurrijke beplanting biedt voldoende insecten en veilige nestgelegenheid. In tuinen met gras en bomen komen vooral eksters en duiven graag. Laat dat nou net de vogels zijn die de meeste mensen minder graag zien. Juist voor kleine zangvogels zijn struiken of struweel erg belangrijk. Liefst stekelig en dicht zodat ze er veilig in kunnen broeden en schuilen. Dat geldt zeker voor merels en lijsters die niet in nestkasten broeden. Ook is het belangrijk dat er schoon water in de tuin te vinden is om te badderen of te drinken.

Kleine zangvogels zijn populair. Dat is niet zo vreemd, met hun mooie gezang en vaak prachtige kleuren brengen ze leven in de stad.

In iedere tuinwinkel laten schappen vol nestkasten en voer zien dat we vogels in de tuin belangrijk vinden en bereid zijn hier geld aan uit te geven. Toch gaat het niet goed met ze.

Tot aan de jaren '80 namen stadsvogels toe met het uitbreiden van steden. Daarna gingen stadsuitbreidingen door maar namen de aantallen stadsvogels tot de dag van vandaag af tot een kwart van de aantallen in 1990.

Door bij inrichting en onderhoud van tuinen rekening te houden met stadsvogels kunnen we de trend keren en in de toekomst meer vogels in Breda verwelkomen!

Winterklaar

Bij het winterklaar maken van tuinen verdwijnen zaden en geschikte verstopplekken voor insecten.

Beter is het bloeistengels en afgevallen bladeren pas aan het begin van het voorjaar te verwijderen. **Dan kunnen vogels wat makkelijker hun kostje bij elkaar scharrelen in de winter.** Door gebruik te maken van de bomen uit de bomen-menu hiernaast zul je bovendien merken dat het blad sneller verdwijnt. Dit levert natuurlijke bemesting en een rijk bodemleven in uw gazon of border op.

Bijvoeren?

Het is goed om tuinvogels het hele jaar door voedsel te geven. In het voorjaar en de zomer is het beter om geen vet te geven, maar (gedroogde) insecten en zaden.

- Menu -

	Insecten	Vruchten	Veilig
Struiken			
Bramen en frambozen *Rubus fruticosus*			
Krentenboompje *Amelanchier*			
Egelantier (en andere inheemse wilde rozen) *Rosa rubiginosa*			
Vuurdoorn *Pyracantha coccinea*			
Sleedoorn *Prunus spinosa*			
Berberis *Berberis vulgaris*			
Liguster *Ligustrum vulgare*			
Kleine bomen			
Eenstijlige meidoorn *Crataegus monogyna*			
Hulst *Ilex aquifolium*			
Wilde appel *Malus sylvestris*			
Lijsterbes *Sorbus aucuparia*			
Leilinde *Tilia europaea*			
Boswilg *Salix caprea*			
Schuttingbedekkers			
Klimop *Hedera helix*			
Rosa filipes Kiftgate *(klimroos)*			
Bosrank *Clematis vitalba*			
Kamperfoelie *Lonicera periclymenum*			
Vuurdoorn *Pyracantha coccinea*			

Bomen voor een stadstuin

Plant van de boswilg een mannelijke variant om overlast door pluisjes te voorkomen

Top 5

- Eenstijlige meidoorn
- Wilde appel
- Lijsterbes
- Leilinde
- Boswilg

Geen spuit tegen onkruid!

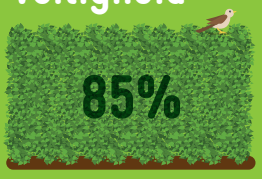
Chemische bestrijdingsmiddelen hopen zich uiteindelijk op in insecten en vervolgens in insektetende vogels. Gebruik ze niet en kies voor schoffelen, wieden en onkruid branden. In tuinen waar bestrijdingsmiddelen gebruikt worden komen minder vogels.

Ontvlooi je hond of kat pas wanneer deze daadwerkelijk vlooien heeft. **De voorgeschreven dosis vlooienbestrijdingsmiddel voor een middelgrote hond is genoeg om zestig patrijzen of 60 miljoen bijen te doden!** Deze stof in de haren van je hond of kat spoelt af of komt met het ruien in het milieu terecht. Recent ontdekte men dat veel jonge mezen stierven doordat hun nest was gevuld met giftige haren van honden en katten. De dosis in een vlooienband is zelfs nog hoger.

Tuinvriendje de huismus

Wat is er nu gezelliger dan een heg vol kwetterende mussen?
Huismussen doen hun naam eer aan en blijven in de broedtijd binnen 50 meter van hun nest. Hierbinnen dienen ze dan ook alles te vinden wat ze nodig hebben. **Help ze en maak van een huismus je thuismus!**

Veiligheid

Tuinen met een voldoende grote heg hebben 85% meer kans op bezoek van mussen. Heggen, struiken en met klimop begroeide gevels zijn voor mussen dan ook van levensbelang. Door ieder jaar één kant van de heg te snoeien voorkom je dat je heg te dicht wordt en mussen er niet snel in weg kunnen vluchten. Neem de proef op de som door je hand in de heg te steken. Gaat dit makkelijk dan kunnen mussen makkelijk wegvluchten in de heg. Bij een nieuwe heg hebben meidoorn, liguster en vuurdoorn de voorkeur. Vuurdoorn kan evenals dichte klimop en klimrozen ook tegen de gevel van je huis een veilige plek aan mussen bieden.

Mussen houden niet van te veel bomen, daar kan namelijk een verstopte sperwer in zitten en die lust wel een musje... Heb je veel bomen in de tuin, dan kan je beter een ander tuinvriendje zoeken.

Kindermenu

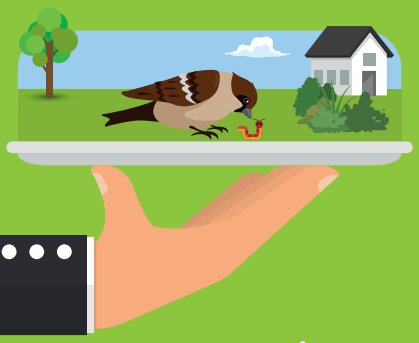
De achteruitgang van de huismus in het stedelijk gebied komt voor een belangrijk deel doordat veel jongen sterven door gebrek aan insecten. **Hoewel de volwassen huismus overwegend een zaadeter is, worden aan de jongen insecten gevoerd** en met name van die lekkere zachte zoals langpootmuggen, groene rupsen zonder haren en groene bladluizen.
Leilinde, (klim)rozen, stokrozen en boerenjasmijn zijn planten die groene bladluizen aantrekken.

Mussensnackplek, bijvoeren voor een snelle hap.

Huismussen laten zich graag jaarrond bijvoeren. **Dit verhoogt de kans dat mussen in de buurt gaan nestelen.** Ze eten de meeste zaadmengsels en gehakte pinda's en zonnebloempitten. Vermijd mengsels die uit tarwe of andere granen bestaan, omdat ze deze op de grond gooien. **Er zijn speciale beschermkooien voor zaadsilo's verkrijgbaar waardoor eksters en duiven worden geweerd.**
Plaats bijvoederplekken voor mussen bij voorkeur binnen 1 meter van veilige heggen of struiken.

Je tuin...

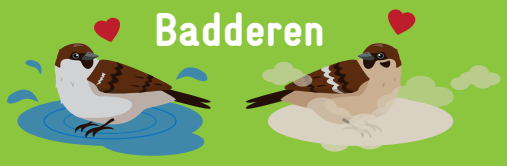

...een mussenrestaurant?

Volwassen mussen zijn zaadeters die graag, binnen bereik van dekking, in open vegetaties foerageren met ruimte op de bodem om rond te scharrelen. Naast zaden worden ook bladknoppen en ander groen gegeten. Zaden van grassen, granen maar ook van zonnebloem, phacelia en bijvoorbeeld avondkoekoeks-bloem worden graag gegeten. Evenals de zaden van onkruiden als straatgras en vogelmuur. Laat dus onkruid staan waar het kan en maak gebruik van doorgroeibare verharding op parkeerplaatsen. Huismussen profiteren ook van groene en bruine daken met grassen of wilde planten.

Badderen

Mussen stellen zowel een zandbad als een waterbad op prijs. Dit kan heel simpel zijn. Zo kan een niet goed doorlopende dakgoot al voldoen. Ook andere plaatsen waar regen wat langer blijft staan en plaatsen waar losse open grond aanwezig is zijn vaak al voldoende.

Thuismus

Verreweg de meeste huismussen nestelen onder holle dakpannen zonder vogelschroot. In toenemende mate wordt, ook in Breda, in nestkasten genesteld. **Geschikte kasten zijn de mussenloft en de wat grotere houtbetonnen nestkasten.** Hierbij voldoen ook de gierzwaluwkasten met een invliegopening aan de voorzijde goed. Plaats nestkasten niet op het noordwesten zodat ze niet in de wind liggen. Plaats ze op minimaal 3 maar liever van 5 tot 9 meter hoogte. Om te grote opwarming te voorkomen is het goed om kasten in de schaduw te plaatsen. Mussen nestelen graag in elkaars gezelschap, hou wel een afstand van tussen de 0,5 en 5 meter tussen de nestkasten aan om burenruzies te voorkomen.

Tuinvriendje de egel

De egel is een echte tuinvriend. 's Nachts gaat hij in je tuin op pad op zoek naar rupsen, slakken en andere lekkernijen. Zo helpt hij te voorkomen dat je planten worden opgegeten! Toch gaat het niet goed met de egel. In dertig jaar tijd is het aantal egels met twee derde afgenomen. Dit tuinvriendje kan je hulp dan ook goed gebruiken.

Winterslaap

Egels houden tussen oktober en april een winterslaap. Door een zo groot mogelijke hoop van bladeren, takken en snoeihout te maken van minimaal 1 meter doorsnede en 1 meter hoog kun je hem een warm winterbedje bieden.
Door onderin grote bladkorven een gat te maken van ca. 15 x 15 cm kunnen egels hier een veilig plekje vinden onder de bladeren.

Meters maken

Egels gebruiken een groot gebied. 's Nachts maken ze wandelingen van meerdere kilometers. Samen met anderen kun je ervoor zorgen dat egels voldoende ruimte krijgen. **Dit kun je allereerst doen door een egelpoortje te maken in je schutting.** Dit zijn openingen op de grond van ca. 13 x 13 cm waardoor egels je tuin in kunnen. Maak ook je buren en anderen mensen in de straat enthousiast en vraag ze ook om egelpoortjes aan te brengen. Samen kunnen jullie een echt egelreservaat maken!

Egelnesten

Egelnesten kunnen vrij groot zijn, meestal gemaakt van mossen, gras, bladeren en ander tuinafval. Ze zijn te vinden aan de voet van dikke heggen, onder dikke braamstruiken, tuinhuisjes of hopen afval.

Robot maaiers...

Robotmaaiers kunnen een gevaar vormen voor rondwandelende egels. Het beste is dan ook een robotmaaier achterwege te laten. Wil je toch een robotmaaier aanschaffen zorg er dan voor dat de afstand tussen de kap en de grond kleiner is dan 4,5 cm. Dit voorkomt dat jonge egels door de messen geraakt worden. Er zijn tegenwoordig ook **robotmaaiers met sensor** te koop. Als je ervoor zorgt dat de robotmaaier alleen overdag rijdt, kunnen we ongelukken met egels voorkomen.

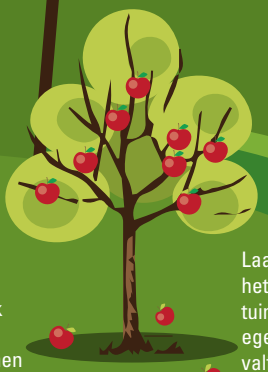
Egel-vriendelijke tuin

Maak een composthoop waarin egels zich kunnen verstoppen en op jacht kunnen gaan naar slakken, regenwormen en insecten. Laat de composthoop met rust tijdens de winterslaap van oktober tot april.
In dichte struiken, klimop op de bodem en stapels snoeihout kan een egel zich goed verstoppen! Ga niet met scherpe voorwerpen in de composthoop om ongelukken met egels te voorkomen.

Egels zoeken graag wormen en slakken op grasveldjes. Door ook madeliefjes, klavers en andere kruiden hier ruimte te geven komen er meer diertjes voor die op zijn menu staan.

Laat valfruit liggen of leg het in een hoekje van de tuin. In noodgevallen zullen egels hiervan eten maar valfruit trekt ook veel insecten aan die wel tot zijn lievelingseten behoren.

Zorg dat ingegraven vijvers en zwembaden met steile oevers **een loopplank** hebben zodat ze het water kunnen verlaten.

Gebruik geen bestrijdingsmiddelen zodat er genoeg egelvoer rondkruipt in je tuin en egels geen vergiftigde dieren eten.

Verwijder netten en plastic afval waarin egels verstrikt kunnen raken.

Egels voeren?

Egels voeren mag, maar geef ze **nooit melk, brood of nat honden- en kattenvoer!**
Met droge honden– en kattenbrokjes en een schoteltje water kan je ze echt blij maken!

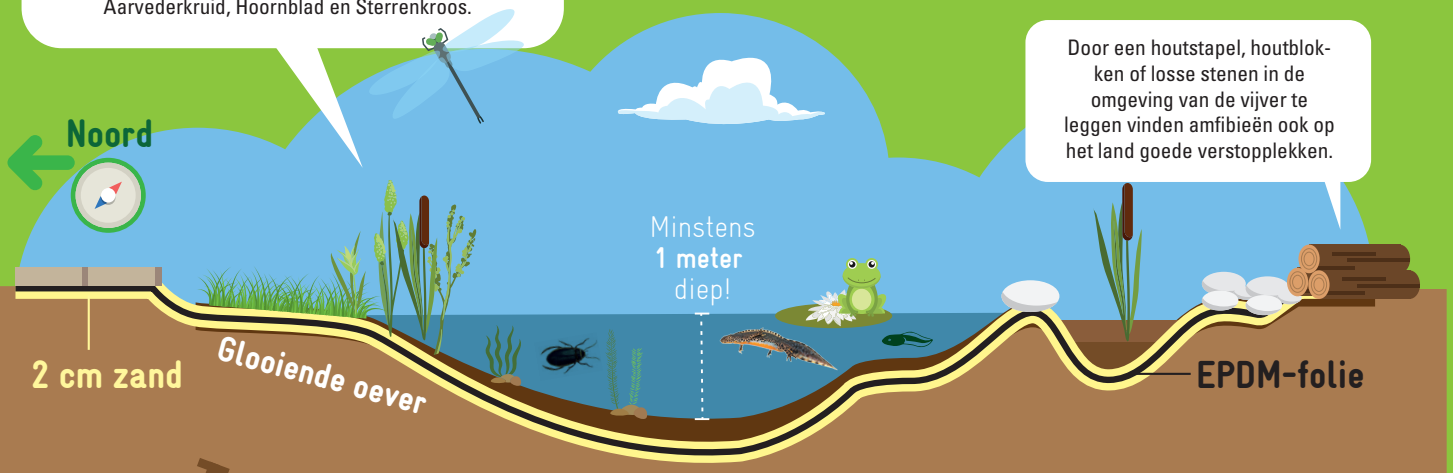
Een natuurlijke tuinvijver

Waterplanten zijn nuttig voor het biologisch evenwicht en de waterkwaliteit. Ze zorgen voor zuurstof, bieden schuilgelegenheid en vormen een plek voor salamanders en libellen om eitjes af te zetten.

Voorbeelden:
Watergentiaan, Kikkerbeet, Waterviolier, Aarvederkruid, Hoornblad en Sterrenkroos.

Door een houtstapel, houtblokken of losse stenen in de omgeving van de vijver te leggen vinden amfibieën ook op het land goede verstopplekken.

Aanleg

Voor het maken van een vijver kun je gebruik maken van vijverfolie, beton of een voorgevormde bak. De laatstgenoemde mogelijkheid geeft het minste werk. Kies in dat geval voor een degelijke kunststof: HDPE (Hogedichtheid polyethyleen).

Het grote voordeel van vijverfolie is dat je vrij bent in het kiezen van de grootte, de vorm en de diepte. Neem de folie van kunststof met een lange levensduur, bijv. EPDM (=Ethyleen- Propyleen-Dieen Monomeer). Een nadeel van beton is dat er kans bestaat op kapotvriezen.

Zoek een goede plek om een vijver te graven. De vijver moet voor **minimaal de helft in de zon liggen**. Hoe groter de vijver is, hoe groter de kans op een stabiel ecologisch evenwicht en hoe minder onderhoud de vijver vraagt.

Graaf een gat van **minimaal 80-100 cm diep**. Er moet minimaal één zacht glooiende oever zijn, liefst aan de noordzijde in de zon, zodat die optimaal zonnewarmte krijgt. De grond die vrijgekomen is kun je gebruiken om niveauverschillen te maken in je tuin.

Zorg er voor dat er **geen scherpe voorwerpen aan het oppervlak** liggen. Die kunnen door de folie 'prikken'. Voor de zekerheid kun je het beste worteldoek op de bodem leggen en liefst ook nog een laag afgedankte vloerbedekking.

Breng nu de folie aan. De bovenrand van de folie moet eerst nog een eind boven het maaiveld uitsteken en vervolgens omgevouwen worden en afgedekt met aarde of stenen.

Voor wie wil genieten van meer leven in de tuin is de aanleg van een natuurlijke vijver misschien wel de beste investering! Hoe natuurlijker de vijver, hoe groter het plezier dat je eraan beleeft.

Ook verhoog je de biodiversiteit van de omgeving waar je woont. Zelfs in een stenige omgeving als een woonwijk. Je kunt er rustig naast gaan zitten en genieten van al het leven dat erop afkomt: libellen, waterjuffers, padden en kikkers. Vogels kunnen er komen badderen en drinken. Als je op je buik bij de vijver gaat liggen ontdek je in het water een wonderlijke rustgevende wereld vol krioelende waterbeestjes als waterkevers, wantsen, salamanders en kikkervisjes.

En als er maar genoeg libellenlarven, kikkers en padden zitten **heb je nauwelijks last van muggen**. Een tuinvijver met een natuurlijk evenwicht heeft weinig onderhoud nodig, belast het milieu minimaal en is relatief goedkoop. Je hebt geen dure en milieubelastende filters, pompen en chemicaliën nodig.

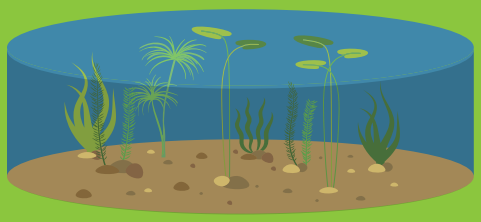
Zet er wel een hekje omheen of dek de vijver af met een raster als er kleine kinderen in de buurt zijn!

Gebruik voor het afdekken geen gegalvaniseerd betongaas of andere materialen waar giftige stoffen uit vrij komen die het waterleven aantasten!

Beplanting

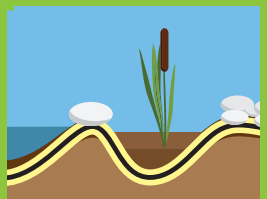

Waterplanten zijn nuttig. Vooral zogenaamde **'zuurstofplanten'** (dat zijn ondergedoken waterplanten) zijn van belang. Zij bepalen het biologisch evenwicht en de waterkwaliteit. Ze zorgen voor zuurstof, bieden schuilgelegenheid en vormen een ideale plek voor salamanders en libellen om eitjes af te zetten. Voorbeelden van zulke planten: Watergentiaan, Kikkerbeet, Waterviolier, Aarvederkruid, Hoornblad en Sterrenkroos. Let op: geen invasieve exoten zoals Parelvederkruid of Watercrassula!

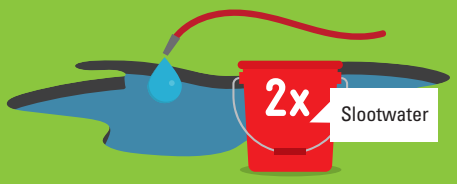
Je kunt in de vijver ook planten gebruiken met **drijvende bladeren**. Voorbeelden: Kikkerbeet, Gele plomp, Witte waterlelie, Watergentiaan en Drijvend fonteinkruid.

Voor een vijver met een **moerasgedeelte** kun je bijvoorbeeld kiezen voor: Kattenstaart, Dotterbloem, Gele lis, Penningkruid, Pijlkruid, Watermunt, Wateraardbei, Waterdrieblad, enz.

Zo'n moerasgedeelte kun je het beste afscheiden van de rest van de vijver door een stapelmuurtje (op een laagje piepschuim) of door turfblokken. Dit om te voorkomen dat de moerasgrond de vijver inspoelt. In voorgevormde vijvers is een dergelijk moerasgedeelte vaak al aanwezig.

Het vullen van de vijver

Voordat de vijver met water wordt gevuld kun je eventueel een klein laagje zand aanbrengen op het folie. Gebruik geen 'vijveraarde'; die is ongeschikt omdat er te veel voedingsstoffen in zitten en dat leidt tot ongewenste algengroei. Als schuilplaats voor waterdieren kun je bijvoorbeeld enkele nokpannen (bolle dakpannen) op de bodem leggen.

Vul nu de vijver met kraanwater. Breng na het vullen zo snel mogelijk zuurstof producerende planten aan. Liever niet met mandjes met rijke grond.

Om snel een goed biologisch evenwicht te krijgen kun je het beste **één of twee emmers water uit een gezond functionerende vijver in de omgeving halen** en toevoegen aan je eigen vijver. Door de bacteriemix te enten, heb je meteen een goede basis voor gezond waterleven.

Onderhoud

In vergelijking met gazons en borders zijn vijvers erg onderhoudsvriendelijk.
In de lente is er weinig werk aan de winkel. Je kunt bijvoorbeeld wat nieuwe waterplanten plaatsen. In de zomer moet je opletten dat het waterpeil niet te veel zakt. Zo nodig bijvullen met kraanwater of water uit de regenton.

In de herfst kun je de vijver voorzichtig opschonen door met een grofmazig net dood plantenmateriaal te verwijderen en lang uit te laten druipen, zodat waterdieren nog kunnen ontsnappen. Je kunt ook een net over de vijver spannen om vallende bladeren op te vangen, dit voorkomt algenbloei. Wanneer dit probleem toch optreedt kun je proberen watervlooien in te zetten. Deze zijn vaak te koop bij een vijvercentrum of dierenwinkel.

In de winter moet **voorkomen worden dat de vijver helemaal dichtvriest**. Rottingsgassen moeten de vijver uit kunnen, ook als het vriest. Laat daarom holle, hoge plantenstengels staan, ook bij de opruimbeurt in de herfst. En **houd een wak in het ijs** door bijvoorbeeld een rubberbal op het water te leggen. Hak nooit een gat, dit verstoort het leven in de vijver. Verwijder sneeuw van het ijs zodat er licht op het water blijft vallen.

Vissen

Bij een vijver denken veel mensen aan vissen. Bij een natuurlijke vijver is dat wat lastig. **In een natuurlijke vijver komen geen vissen voor.** Vissen eten de eieren, larven en soms zelfs volwassen amfibieën op. Daarnaast woelen veel soorten in de bodem. Hierdoor wordt het water troebel. Een vijver met vissen vereist dan ook veel meer onderhoud en een continu draaiende pomp en filterinstallatie. **Ook vormen vijvers met vissen ideale fast-foodrestaurants voor reigers.**

Privacy in je tuin

Groene privacy

Een gemengde haag is het beste voor dieren in de tuin. Deze haag bestaat vooral uit meidoorns aangevuld met hondsroos, sleedoorn, (koe)braam. Uiteraard kun je hier zelf een keuze in maken. Verder groeit er ook vaak veldesdoorn en liguster in.

Heggen kan je ook prima gebruiken om kliko's en andere zaken **aan het oog te onttrekken**.

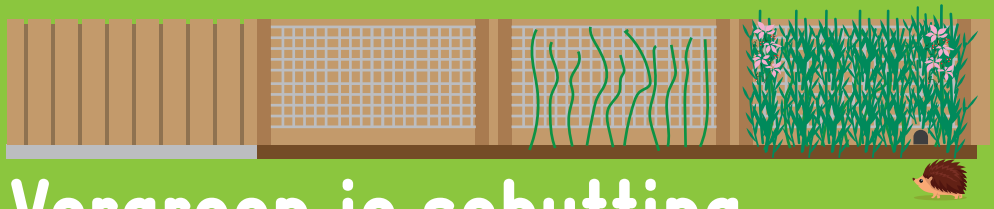
Indien je graag meteen en jaarrond **privacy op je terras** wil, kan het plaatsen van een schutting in het eerste deel van je tuin en een heg in het resterende deel een oplossing zijn.

Als jij en de vogels maximaal willen genieten van je gemengde heg moet je hem de ruimte geven. Ga daarbij uit van een breedte van 1,5 meter. Dan kan de heg tot bloei komen en bessen vormen. Voordeel is dat het dan voldoende is om hem jaarlijks om en om te snoeien.

Mocht je geen ruimte hebben voor een gemengde haag kies dan het liefst voor een **meidoorn of liguster-haag**. In de keuzehulptabel hier rechts vind je wat inzichten in de effecten op geluid en biodiversiteit die verschillende soorten hagen kunnen hebben.

Vergroen je schutting

Kies je toch voor een schutting dan zijn er twee belangrijke zaken die in het wild levende dieren kunnen helpen.

Je kunt deze vergroenen door het aanbrengen van betongaas op ca. 10 tot 15 centimeter voor de schutting en hier vervolgens vuurdoorn, klimop of een geschikte klimroos tegenaan te zetten. Hierdoor ontstaat door de groeiende planten achter het betongaas voldoende beschutting voor vogels om een veilig nest te bouwen. Door een combinatie van klimplanten te kiezen krijg je een jaarrond groene schutting die ook nog eens volop in bloei staat. Heb wel wat geduld, klimplanten investeren eerst in een goed wortelsysteem alvorens ze bovengronds sneller gaan groeien.

Denk ook even aan de egeltjes en maak een opening van 13 bij 13 centimeter in je schutting. Zo kunnen ze je tuin in komen en vergroot je hun leefgebied.

Top 3 Heggen

1. Eenstijlige meidoorn
2. Wilde liguster
3. Vuurdoorn

Top 5 Schutting bedekkers

1. Klimroos
2. Klimop
3. Kamperfoelie
4. Vuurdoorn
5. Bosrank

Top 5 Heggen liefhebbers

1. Egel
2. Huismus
3. Roodborst
4. Merel
5. Heggemus

Keuzehulp soorten haag

De meest natuurvriendelijke erfscheiding is een heg. Heggen leveren een grote bijdrage aan de leefbaarheid van de stad. Bekende voordelen van hagen zijn het zuiveren van lucht, zorgen voor koelte en verminderen van het geluidsniveau. Ze bieden veel van dezelfde voordelen als grote bomen maar er is vrijwel altijd wel een plaatsje voor ze te vinden.

	Max breedte	Max hoogte	Minimale breedte	Minimale hoogte	Verminderd geluidsniveau	Biodiversiteit
Meidoorn *(Crataegus monogyna)*	0,8	2	0,5	0,5	V	V
Wilde liguster *(Ligustrum vulgare)*	1	2	0,5	0,4		V
Hulst *(Ilex aquifolium)*	1	3	0,5	1	V	
Portugese laurier/laurierkers *(Prunus lusitanica/laurocerasus)*	2	5	1	1		
Gemengde heg *(Crateagus monogyna e.a.)*	3	3	1,5	2	V	V
Beuk *(Fagus sylvatica)*	1	3	0,5	0,5	V	V
Haagbeuk *(Carpinus betulus)*	1	5	0,5	0,5		V
Vuurdoorn *(Pyracantha coccinea)*	0,6	1,5	0,4	1	V	V
Kraagroos *(Rosa rugosa)*	0,8	1,5	0,5	0,8		V
Liguster *(Ligustrum ovalifolium)*	1	2	0,5	0,4		V
Veldesdoorn *(Acer campestre)*	1	2	0,4	0,5	V	V

BREDA
NATIONAL
PARK CITY*

Wat is een National Park City?

Een National Park City is een plaats, een visie en een gemeenschap die samenwerken om het leven voor mens en natuur beter te maken. **Het is een beweging van de hele samenleving, voor iedereen, overal en elke dag.** Deze beweging begon in Londen en is geïnspireerd door onze relatie met de natuur in een Nationaal Park. Londen werd in 2019 de eerste National Park City. Adelaide volgde in 2021 en Chattanooga (VS) en **Breda in 2025**.

Wil je meer weten over deze beweging? Kijk dan op www.nationalparkcity.org.

Breda National Park City is een beweging van de hele gemeenschap in Breda om de stad groener en gezonder te maken. Iedereen kan meedoen. In je eigen tuin, wijk of dorp, als groenteteler, sporter, wandelaar of kunstenaar, van jong tot oud, met je buurt, vereniging, organisatie of bedrijf. De vele groene initiatieven in de stad en de groene ambitie van de gemeente maken samen Breda en de omliggende dorpen tot een unieke plek waar je overal natuur kunt beleven. **Zo wordt Breda een National Park City, geïnspireerd door onze relatie met de natuur in een Nationaal Park.**

Otters in Breda?!

Als ergens otters leven gaat het goed met de natuur en is het water schoon. **De otter is daarom een ambassadeur voor een sterke natuur in Breda en icoon voor Breda National Park City.** Bovendien zijn otters echte roofdieren, die vissen eten, maar ook rivierkreeften en ratten. Daarmee zorgen ze ervoor dat de natuur in de stad wat meer in evenwicht is en er **minder overlast is van ratten en Amerikaanse rivierkreeften**. Vooral die laatste komt (te) veel voor in Breda en daarom kan de otter helpen het aantal te beperken.

Wat kan je doen voor de otter?

Heb je een bootje? Gebruik een elektromotor om minder slib op te wervelen. Vaar niet te dicht langs natuurlijk begroeide oevers.

Heb je een hond? Houd je hond aan de lijn bij natuurlijk begroeide oevers.

Heb je een tuin aan het water?
Maak een schuilplek voor otters waar ze rustig kunnen slapen.
Laat de natuur zijn gang gaan langs de oever en leg een vijver aan zonder vissen. Plant elzenbomen langs het water.

Hoe kan je meedoen?

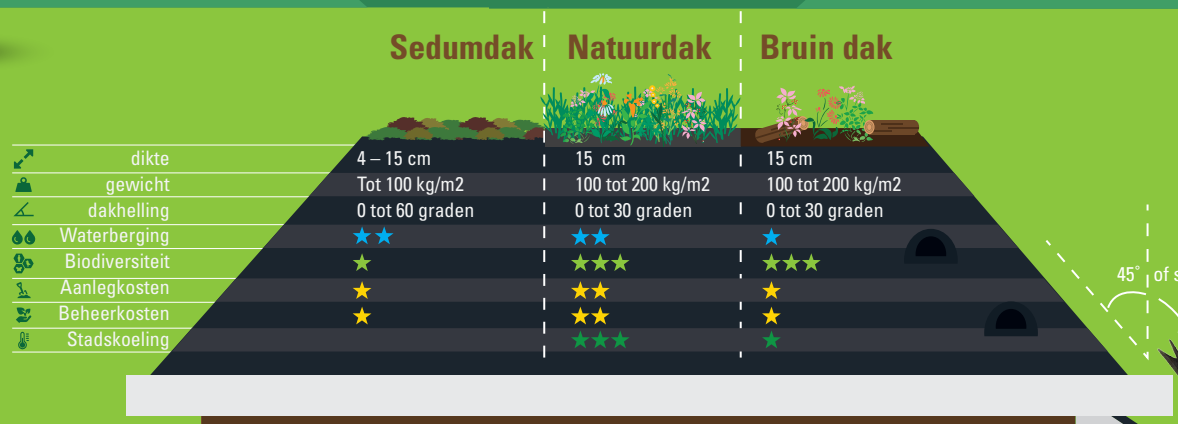
Samen maken we van Breda een National Park City.
Je kunt van alles doen en alle beetjes helpen. Wil je aan de slag in je eigen huis en tuin of buurt? Of sluit je je liever aan bij een bestaand initiatief? Of misschien heb je zelf een beter idee. **Alles kan!**
Zie bredanationalparkcity.nl/doe-mee/ voor inspiratie en actie.

Schrijf je in voor de nieuwsbrief
Wil je volgen wat er allemaal gebeurt in Breda National Park City? Schrijf je in voor de nieuwsbrief. Zie bredanationalparkcity.nl (onderaan).

Natuurinclusief bouwen

Veel dieren hebben zich aangepast aan leven in de stad. Deze soorten staan vaak onder druk. Hier kunnen we rekening mee houden bij de bouw of renovatie van onze huizen.

Dakpanbroeders

Invliegopening: 30 x 70 mm 35 mm

Expositie: op noorden of oosten

Hoogte: vanaf 3 meter hoog

Nesthulp: nestkasten, ruimte in gootombouw, gierzwaluwdakpannen

Plaats: nestkast liefst in schaduw onder dakgoot. Liefst dicht bij beplanting Vrije invliegruimte

Zorg voor verschillende nestplekken bij elkaar.

Huismussen kunnen ook gebruik maken van nesthulp voor gierzwaluwen.

Ik kan niet vliegen vanaf de grond!
Ik moet me eerst laten vallen om op snelheid te komen...

Vleermuizen

Invliegopening: hoogte 5 cm breedte vanaf 1,7 cm (mag zowel horizontaal als verticaal zijn)
Hoogte: invliegopening vanaf 3 meter hoog
Expositie: maakt niet uit, veel soorten houden van warme plekken aan de zonkant.
Huisvesting: vleermuiskasten, open stootvoegen in spouwmuren, betimmering met daarachter 2,6 tot 3 cm ruimte.
Plaats: uit het licht

Zorg voor verschillende verblijfplaatsen bij elkaar zodat er altijd een plaats met de goede temperatuur beschikbaar is.

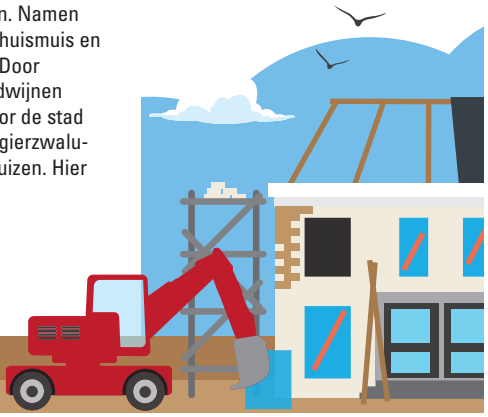
Meer weten over natuurinclusief bouwen? Kijk maar eens rond op:
www.bouwnatuurinclusief.nl

Natuurinclusief bouwen is iets wat we eigenlijk al doen. Hoe graag sommigen het ook zouden willen, de natuur laat zich niet buitensluiten. Ook niet uit onze huizen.

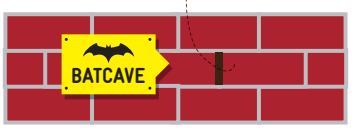
De stad als leefgebied
Dieren zien de stad met zijn stenen gebouwen als een rotsachtige omgeving waar veel voedsel te vinden is. Daarom wonen veel dieren die normaal in rotsen en grotten leven nu in steden.

Ze zijn afhankelijk van huizen. Namen zoals huismus, huiszwaluw, huismuis en huisspitsmuis laten dit zien. Door isolatiewerkzaamheden verdwijnen steeds meer kieren, waardoor de stad minder geschikt wordt voor gierzwaluwen, huismussen en vleermuizen. Hier kunnen we iets aan doen!

Vleermuizen

Van de 12 soorten vleermuizen in Breda gebruiken 10 soorten gebouwen. Ongeveer 10 tot 30% van de huizen wordt door vleermuizen gebruikt. Vooral spouwmuren, zolders en ruimte onder dakpannen worden door vleermuizen gebruikt. Ze gebruiken openingen om binnen te komen.

Vaak merkt je niet dat ze er zijn. Vleermuizen zijn slimme dieren met een rijk sociaal leven en leven meestal in groepen. Ze gebruiken verschillende plekken om zich voort te planten, te overwinteren en tussendoor te verblijven. Het is belangrijk dat er veel verschillende verblijfplaatsen zijn, zodat er altijd eentje is die voldoet aan de temperatuureisen van vleermuizen.

Vleermuizen gebruiken sonar om de weg te vinden. Ze maken geluiden die weerkaatsen tegen objecten. Deze weerkaatsing vangen ze op en zo kunnen ze in het donker navigeren en hun prooi vangen. Vleermuizen leven al langer dan mensen in grote groepen en zijn beter aangepast aan besmettelijke ziekten zoals virussen. Onderzoekers leren hiervan hoe wij mensen beter met ziekten om kunnen gaan.

Hele nuttige dieren

Een vleermuis kan in de zomer zo'n **3.000 muggen per dag** verorberen. Dat zijn er 400.000 per jaar!

Dat scheelt een hoop muggenbulten!

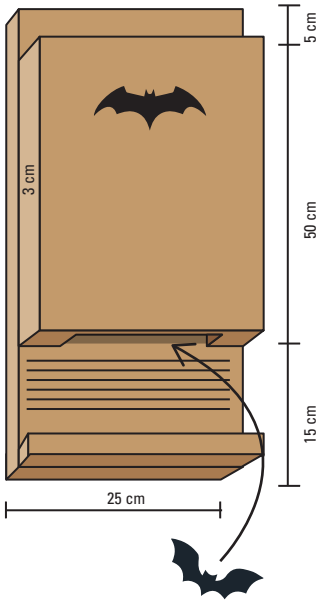
Vleermuiskasten

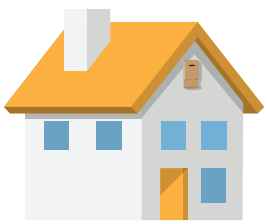
Bij vleermuiskasten moet je rekening houden met:

Materiaal: De meeste kasten zijn gemaakt van houtbeton of hout. Bij houten kasten moet de buitenschil minimaal 2, maar liefst 3 centimeter dik zijn. Hoe dikker het materiaal, hoe beter de isolatie en hoe beter voor vleermuizen. Houtbeton gaat langer mee dan hout.

Lagen: Hoe meer lagen in de kast, hoe meer variatie in temperatuur, hoe beter.

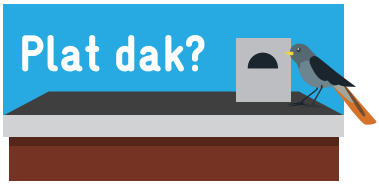
Grootte: Een vleermuiskast moet minimaal 30-60 cm hoog, 20-30 cm breed en 10-15 cm diep zijn om als kraamkamer te voldoen. Groter is beter. Kleinere kasten kunnen als hangplek dienen in de zomer.

Locatie: Hang de kast minimaal 3 meter hoog op een plek die wat zonlicht krijgt maar beschut is tegen sterke wind en roofdieren. Het is belangrijk dat de dieren makkelijk kunnen invliegen zonder obstakels voor de kast.

Plat dak?

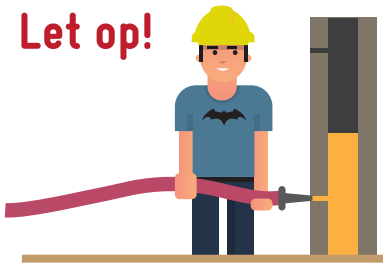
Ook platte daken bieden ruimte aan vogels, kiezeldaken zijn bijvoorbeeld geliefd bij scholeksters (als er veel gazons in de buurt zijn) en visdiefjes (als er veel water in de buurt is) terwijl **zwarte roodstaarten** overal in de stad op platte daken kunnen worden aangetroffen en geholpen kunnen worden met speciale nestkasten.

Groene daken en groene gevels

Groene daken zijn aantrekkelijker voor dieren dan daken met bitumen of kiezels. Groene daken bestaan in allerlei soorten. Voordelen zijn minder snelle slijtage van de dakfolie en de isolerende en waterbufferende werking. Als er een kiezeldak is, kan dit vervangen worden door een groen dak. Welk type groen dak mogelijk is, hangt af van de dakconstructie. Groene gevels kunnen ook bijdragen aan een groene, biodiverse leefomgeving.

Let op!

Bij isoleren moet u rekening houden met vleermuizen. **Gebruik een isolatiebedrijf dat natuurvriendelijk isoleert.** Deze vind je hier: www.natuurvriendelijkisoleren.nl/woningeigenaar/

Vanaf medio 2025 kunt u gebruik maken van de gebiedsgerichte ontheffing van de gemeente Breda.

Gierzwaluw

De gierzwaluw is een bijzondere vogel in Breda. Deze vogel doet alles vliegend: slapen, paren, eten en drinken. Alleen om te broeden zit hij even stil, tussen eind mei en augustus, vaak onder dakpannen van steile daken. Dan kunt u ze boven de stad horen gieren met 120 km/uur. Na de broedtijd vliegen ze naar Afrika en komen in mei weer terug. Ze vinden precies de plek terug waar ze gebroed hebben. **Nestplaatsen in het centrum worden al honderden jaren door dezelfde gierzwaluwfamilie gebruikt!** Als nestplaatsen verdwijnen, raken de dieren gedesoriënteerd en verlaten ze de omgeving.

Als u een hoog huis heeft met weinig obstakels ervoor, kun je de gierzwaluw helpen door speciale nestkasten onder de dakgoot aan te brengen. Deze vogels eten duizenden vliegende insecten per dag, waaronder muggen. Ze vangen deze ook ver van hun nest. Als het weer hier slecht is, gaan ze een paar honderd kilometer verderop op jacht.

Beschermde gasten

Vleermuizen, huismussen en gierzwaluwen en hun verblijfplaatsen zijn wettelijk beschermd. Houd rekening met ze bij werkzaamheden zoals isoleren van spouwmuren en voorkom overtredingen en dode dieren! Vanaf medio 2025 kunt u gebruik maken van de gebiedsgerichte ontheffing van de gemeente Breda. Zodra dit kan, vind je hier meer informatie over op de gemeentelijke website.

Het balkon als tuin

Insectenbalkon

Door te zorgen dat er tussen maart en oktober steeds bloeiende planten aanwezig zijn kan je vlinders en wilde bijen naar je balkon lokken. Met een bijenhotel bied je wilde bijen ook mogelijkheden om te overnachten en zich voort te planten.

Minivijver

Een minivijver is eenvoudig te maken van een speciekuip. Met wat water- en oeverplanten ontstaat zo een minivijver die vogels en libellen aantrekt.

Planten in potten

- Zorg voor voldoende water en drainage. Dit luistert vaak nauw. Potten kunnen snel uitdrogen maar bij wat te veel water ook snel in een moeras veranderen. Door voldoende gaten in de bodem en de bodem te bedekken met grof grind is dit laatste te voorkomen.
- Kies je potten zo groot mogelijk. Een diepte van minimaal 30 cm is daarbij ideaal.

Op balkons is meer mogelijk dan je wellicht denkt. Door de beperkte ruimte zullen niet veel dieren hier een permanente leefplaats vinden. Richt je dan ook vooral op passerende, mobiele dieren. De meeste vogels weten zeker tot op de zesde verdieping je balkon te vinden. Wel duurt het soms wat langer voordat ze in de gaten hebben dat er iets te halen valt. Als je het hele jaar door voedsel geeft, zullen ze regelmatig je balkon blijven bezoeken. Om overlast door duiven te voorkomen zijn er speciale voedersilo's in de handel die afgeschermd zijn voor grote vogels. Vooral merels en mezen kunnen ook op je balkon nestelen.
Zorg dan wel dat rustige nestplaatsen aanwezig zijn.

Wilde bloemenpot

Ook op een balkon kan je je eigen wilde bloemenveldje creëren door een wildebloemenmengsel te zaaien in een grote pot. Mix daarbij de potgrond met een flinke hoeveelheid zand. De meeste wilde bloemen houden niet van voedselrijke grond.

Samen wordt het groener!

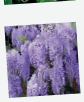
Als er meerdere groene en biodiverse balkons in de buurt zijn, vergroot je de kans dat vogels en vlinders je balkon bezoeken. Inspireer dan ook je buren om hun balkon te vergroenen. Samen kun je ook meer variatie aanbieden. Wellicht kun je via de woningbouwcoöperatie of vereniging van eigenaren ook anderen aanzetten tot het vergroenen van het gehele gebouw!

- ✓ Vierkante potten bieden als ze tegen elkaar worden geschoven slakken geen ruimte om zich te verstoppen.
  Ook kan er meer grond in dan in ronde potten.
- ✓ Door kokosvezels of watergel toe te voegen, houdt de grond meer vocht vast.
- ✓ Bedek de bovenkant van de pot met grind of boomschors om het vocht vast te houden.
- ✓ Geef iedere dag water en voeg wekelijks wat vloeibare mest aan het water toe.
- ✓ Vervang bij struiken en vaste planten de bovenlaag van de grond ieder jaar door compost.
- ✓ Verpot je planten op tijd als ze te groot worden.

Geveltuinen, een verticale wildernis

Plantkeuze en klimhulpen

Bij de beplanting van je geveltuin kun je voor de voorgrond een keuze maken uit de beplantingslijst verderop in deze brochure. Hier vind je ook de muurbedekkende planten die we aanbevelen voor een biodiverse geveltuin. Hieronder wordt duidelijk welke klimplant welke soort klimhulp nodig heeft.

	Zelfhechters	Winders	Rankers	Steunklimmers
Soorten	 Klimop Klimhortensia	 Sterjasmijn Kamperfoelie Blauwe regen	 Druif Bosrank/ Clematis Passiebloem	 Klimrozen Winterjasmijn Vuurdoorn
Klimhulp	Geen	Verticale draden of gaasstructuren	Gaas met mazen van ongeveer 15 cm x 15 cm. Voor druif mag de maas-grootte 40 cm x 40 cm zijn.	Gaaswerk met openingen tot 50 cm x 50 cm. Ook horizontale draden of verticale draden volstaan.

Voordelen van een groene gevel

In de meeste gevallen is groen goed voor de gevel. Zo voorkomt groen dat de muur te veel opwarmt en wordt bij wintergroene muren in de winter de muur ook beschermd tegen vorst. Ook wordt voorkomen dat regen rechtstreeks op de muur valt waardoor de muur droger blijft.

In enkele gevallen is een geveltuin geen goede keuze.
Als muren vochtig zijn door optrekkend vocht, is het beter om geen geveltuin aan te leggen. Geveltuinen verhinderen dat vocht uit de muur verdampt en kunnen het probleem dus groter maken. Wanneer de muur niet goed gevoegd is of schuren en barsten vertoont is het zaak zelfklimmende planten te vermijden. Kies dan voor een andere plant in combinatie met een klimhulp.

Subsidie

Met alle voordelen van een geveltuin is dan ook niet raar dat de gemeente subsidie verleent voor de aanleg hiervan.

Meer info kan je vinden op
www.breda.nl/subsidies-water-en-groen

Natuurlijk voedsel voor dieren

Plantenlijst

Om succesvol dieren naar je tuin te lokken kan je speciale planten voor bijvoorbeeld bijen, vlinders of vogels aanplanten. Bijgaande plantenlijst helpt je hierbij een beetje op weg.

Het is best lastig om uit heel veel verschillende planten de beste planten voor biodiversiteit te kiezen. We weten nog niet alles over hoe waardevol planten zijn voor dieren en andere levende wezens. Maar met behulp van verschillende bronnen, onderzoek en ervaring kunnen we toch een lijst maken van aanbevolen tuinplanten. We moeten wel onthouden dat deze lijst niet compleet is. Houd bij je keuze rekening met de standplaats van je aanplant. Hier zijn nog wat tips en opmerkingen over het kiezen van planten.

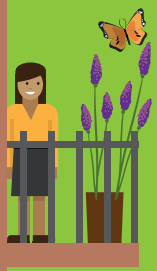

Doelsoorten

Net als veel plantenlijsten is deze lijst vooral gericht op **wilde bijen, vlinders en vogels**. Dit terwijl er talloze andere wilde dieren zijn die van je tuin gebruik kunnen maken. Groene bladluizen, rupsen en kevers ontbreken bijvoorbeeld in deze lijst terwijl ze voor de jongen van nestelende mezen en mussen van levensbelang zijn. Laat je dan ook niet weerhouden om goed om je heen te kijken en goede voorbeelden toe te passen in je tuin.

Stadstuinen en balkons

De bijgaande lijst is afgestemd op stadstuinen, waardevolle grote bomen als zomereik, grove den en gewone esdoorn kom je dan ook niet in deze lijst tegen. **Wel kun je alle vaste en klimplanten prima in bakken op een balkon of in een geveltuin planten.** Wees hier wel terughoudend met planten die erg groot kunnen worden zoals klimop. Dit geldt uiteraard ook voor bomen en struiken, hoewel van veel soorten dwergvarianten verkrijgbaar zijn.

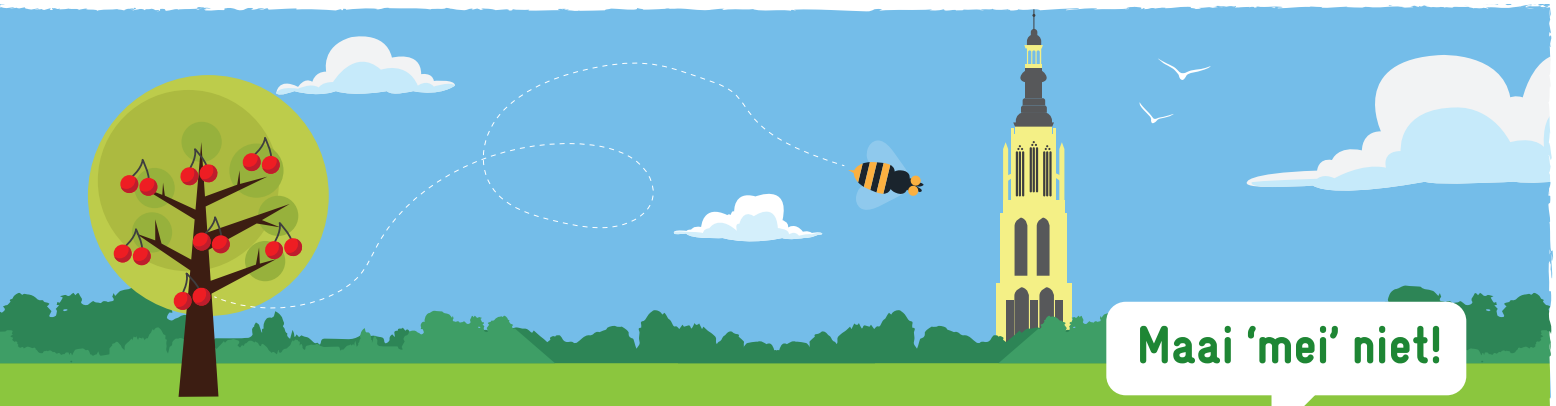
Grassen

In de lijst is een **tweetal soorten grassen opgenomen die populair zijn bij zaadetende vogels**. Inheemse polvormende grassen zoals pijpestrootje (en veel van hun cultuurvarianten) zijn belangrijk als overwinteringsplaats voor insecten en voedselplant voor zaadetende vogels en rupsen (en rupsetende vogels). Ook kunnen dieren als egels zich hier goed tussen verschuilen. Vergeet dus zeker de grassen niet!

Standplaats

Het lijkt voor de hand liggend maar **een bloeiende plant in de schaduw zal weinig vlinders of wilde bijen lokken** net zoals een bessenstruik in een kattenren weinig vogels lokt. Stem de plaats waar je de planten neerzet dan ook af op de gewenste bezoekers.

Enkele vs dubbele bloemen

Veel soorten die van nature enkele bloemen (zonder overlappende bloembladen) hebben zoals rozen en dahlia’s zijn door selectie sierplanten geworden met dubbele (elkaar volledig overlappende) bloembladen. Dit gaat ten koste van de toegang tot en aanwezigheid van nectar producerende delen. Hierdoor bieden deze planten geen of nauwelijks voedsel voor bestuivers en vormen ze geen of nauwelijks zaden voor zaadeters. **Indien je dieren naar je tuin wilt lokken is het dan ook beter om voor enkelbloemige planten te kiezen**.

Een enkele (links) en dubbele (rechts) bloem van een klimroos

Gazons

Zelfs een gazon kan wilde bijen helpen te overleven in de stad. Meer dan een beetje luiheid is daarbij niet nodig. **Veel inheemse gazonplanten zoals onder meer paardenbloemen en hierop gelijkende gele planten als biggenkruid en havikskruid zijn namelijk erg belangrijk voor wilde bijen**. Datzelfde geldt voor klavers. Je kunt deze een handje helpen door (delen van) je gazon net wat hoger af te maaien of de grasmaaier in de zomer eens een maand in het schuurtje te laten staan. Door een strakke scheiding te maken tussen intensief gemaaide en wat minder vaak gemaaide delen ziet het er toch allemaal strak uit. Bijkomend voordeel is dat de meeste wilde planten dieper wortelen dan gras zodat het gazon ook bij droogteperiodes langer groen blijft.

Hoeveelheid

Voor wilde bijen en vlinders die een kroegentocht houden is het handig als er **veel nectarkroegen bij elkaar zijn**. Plant bloemen dan ook altijd in voldoende hoeveelheden aan waardoor met name tussen april en augustus als de vraag naar nectar het hoogst is voldoende aanbod aanwezig is.

Inheems versus uitheems

Uit onderzoek weten we dat het voor de meeste dieren niet uitmaakt of een plant hier van nature voorkomt (inheems) of niet (uitheems). **De verschillende dieren die je in de tuin kunt vinden, hangen vooral af van de verschillende soorten planten die er groeien.** Of deze inheems of uitheems zijn, maakt de meeste dieren niet veel uit. Maar het is wel zo dat sommige planten die uitheems zijn niet veel waarde hebben voor wilde dieren. Er zijn ook insecten die specifiek afhankelijk zijn van bepaalde planten die van nature in ons land voorkomen. Dit geldt vooral voor vlinders en wilde bijen.

Er zijn veel wilde planten die net zo mooi bloeien als de planten die speciaal zijn gekweekt. Daarom is er geen reden om de wilde planten te onderschatten en ze niet in de tuin te gebruiken. Ze vormen uiteindelijk de natuurlijke begroeiing van je tuin en zouden hier ook gegroeid zijn als er geen huizen waren gebouwd.

Biologisch

Kies bij voorkeur voor tuinplanten die **biologisch geteeld zijn** zonder gebruik van gifstoffen. Ook kan je de gewenste planten zelf zaaien.

Tenslotte

In de lijst zijn verschillende planten weggelaten die het **prima doen in een wild bloemenveldje**. Onderaan de lijst vind je meer informatie hierover, want eigenlijk mag een strook met wilde bloemen in geen enkele tuin ontbreken!

De beste planten en bloemen voor bijen, vlinders, vogels en eekhoorns per bloeiperiode

Schaduw Halfschaduw Zon

februari-april

Blauw druifje
Muscari armeniacum
Bolgewas

Hazelaar
Corylus avellana
Struik

Wilg
Salix caprea/aegyptiaca/ hastata/lanata
Boom/struik

Witte dovenetel
Lamium album
Vaste plant

Gele kornoelje
Cornus mas
Struik

Gevlekt longkruid
Pulmonaria 'Trevi fountain' Blue ensign
Vaste plant

Deze plant kan mogelijk inheemse planten verdringen; plant hem daarom liever niet in of tegen het buitengebied.

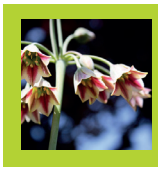
mei-juni

Sierui
Allium sphaerocephalon/ ampeloprasum /cernuum/Purple sensation
Bolgewas

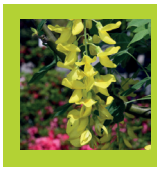
Grote wasbloem
Cerinthe major
Eenjarige

Bulgaarse ui
Nectaroscordum siculum
Bolgewas

Clematis
Clematis vitalba/rehderiana
Muurbedekker

Gouden regen
Laburnum x watereri
Boom

Adderwortel
Persicaria bistorta
Vaste plant

Wilde appel
Malus sylvestris
Boom

Vuurdoorn
Pyracantha coccinea
Struik, muurbedekker

Zuurbes
Berberis vulgaris/x stenophylla/ thunbergii/julianae/darwinii/wilsoniae
Struik

Bruidsbloem
Deutzia hybrida strawberry fields/ scabra var. Watereri
Struik

Wilde kardinaalsmuts
Euonymus europaeus
Struik

Braam
Rubus fruticosus
Struik

Meidoorn
Crataegus monogyna/ laevigata
Struik/Boom

Klokjes
Campanula sp.
Vaste plant

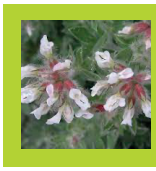
Vingerhoedskruid
Digitalis purpurea
Vaste plant

Muurbloem, steenraket
Erysimum bicolor "Bowles mauve"
Muurbedekker

Ooievaarsbek
Geranium Rozanne/Ann Folkard/ Patricia/sanguinea/pratense
Vaste plant

Kanarieklaver
Lotus hirsutus
Vaste plant

Salvia's, salies
Salvia nemorosa/pratensis/ x sylvestris/x superba/officinalis
Vaste plant

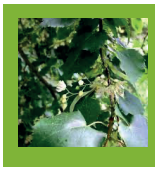

Smeerwortel
Symphytum officinale (Bocking 44)/uplandicum/Hidcote blue
Vaste plant

juli-augustus

Sierui
Allium sphaerocephalon/ ampeloprasum /cernuum/Purple sensation
Bolgewas

(Lei)zomer- of winterlinde
Tilia cordata/platyphyllos
Boom

Bijenvoer
Phacelia tanacetifolia
Eenjarige

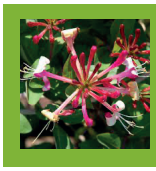
Zonnebloem
Helianthus Taiyo/laetiflorus Lemon Queen/multiflorus Capenoch star*
Eenjarige*/Vaste plant

Clematis
Clematis vitalba/rehderiana
Muurbedekker

Braam
Rubus fruticosus/ulmifolius
Struik

Kamperfoelie
Lonicera periclymenum
Muurbedekker

Enkelbloemige klimrozen
Rosa f. Kiftsgate/Francis E Lester/Wedding Day/Kew Rambler/helenae/arvensis
Muurbedekker

Blauwe regen
Wisteria sinensis
Muurbedekker

Parelgras
Sporobolus heterolepis
Siergras

juli- augustus

Vlinderstruik
Buddleja davidii
Struik

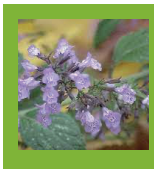
Vuilboom/Spork
Frangula alnus
Struik

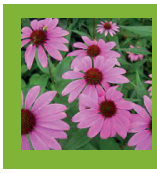
Struikveronica
Hebe midsummer beauty
Struikje

Grote kaardebol
Dipsacus fullonum
Tweejarige

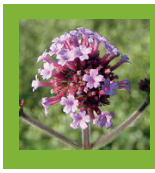
Bergsteentijm
Calamintha (Clinopodium) nepeta/calamintha
Vaste plant

Zonnehoed
Echinacea purpurea
Vaste plant

Marjolein
Origanum vulgare/onites/ majorana
Vaste plant

IJzerhard
Verbena bonariensis
Vaste plant

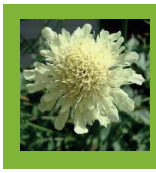
Dropplant
Agastache foeniculum Black Adder/blue boa/blue fortune
Vaste plant

Komkommerkruid/Bernagie
Borago officinalis
Eenjarige plant

Zwart knoopkruid
Centaurea nigra
Vaste plant

Schoepkruid
Cephalaria gigantea
Vaste plant

Artisjok *(laten bloeien)*
Cynara cardunculus var. scolymus
Vaste plant

Kogeldistel
Echinops bannaticus/ritro / sphaerocephalus
Vaste plant

Slangenkruid
Echium vulgare/ vulgare 'Blue Bedder'/wildpretii
Tweejarige

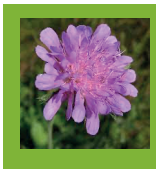
Ivoor/Blauwe distel
Eryngium giganteum/planum/ Alpinum/Bourgatii/Tripartitum
Vaste plant

Koninginnenkruid
Eupatorium cannabinum
Vaste plant

Venkel
Foeniculum vulgare
Vaste plant

Beemdkroon
Knautia arvensis
Vaste plant

Lavendel
Lavandula x intermedia 'Gros bleu'
Vaste plant

Moltkia
Moltkia petraea
Vaste plant

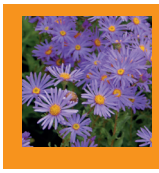

Blauw kattenkruid
Nepeta grandiflora Zinser's Giant / 'Walker's Low'/mussinii/ Six Hills Giant/racemosa
Vaste plant

Lamsoor
Stachys byzantina
Vaste plant

september-oktober

Bergaster, Herfstaster
Aster amellus
Vaste plant

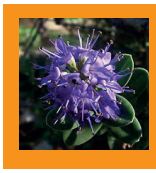
Klimop
Hedera helix
Muurbedekker

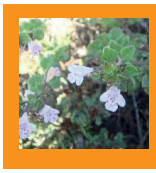
Pampagras
Cortaderia selloana (zaaddragende varianten)
Siergras

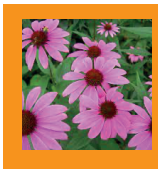
Vlinderstruik
Buddleja davidii
Struik

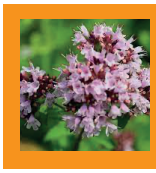
Struikveronica
Hebe midsummer beauty
Struikje

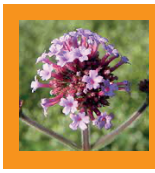
Bergsteentijm
Calamintha (Clinopodium) nepeta/calamintha
Vaste plant

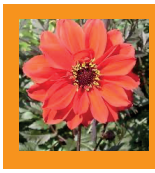
Zonnehoed
Echinacea purpurea
Vaste plant

Marjolein
Origanum vulgare/ onites/majorana
Vaste plant

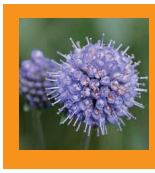
IJzerhard
Verbena bonariensis
Vaste plant

Dahlia
Bishop of Llandaff/Bishop's Children/Happy Single/Happy Days
Vaste plant

Hemelsleutel
Hylotelephium spectabile Autumn Joy
Vaste plant

Blauwe knoop
Succisa pratensis
Vaste plant

Wilde bloemenveldjes

Duizelt het je bij alle namen hiervoor? Gelukkig is er ook een kant-en-klare oplossing namelijk het inzaaien van een wild bloemenveldje. Als je dit doet, zorg je er bijna zeker voor dat veel dieren in je tuin vinden wat ze nodig hebben. Vooral als je ook nog wat struiken en een boom plant.

Veel van de zaadmengsels die verkocht worden zijn niet altijd even goed afgestemd op de hier voorkomende insecten of bevatten ongewenste soorten die zich naar natuurgebieden kunnen verspreiden. Wil je zeker weten dat je een goed mengsel koopt, koop dan je mengsel bijvoorbeeld bij de Cruydthoeck, Bolderik, Biodivers of Medigran. Kies daarbij vooral voor mengsels bestaande uit inheemse planten.

Vanaf het tweede jaar staan deze mengsels volop in bloei. Indien je kweekgras en andere grassen wil onderdrukken kies dan voor een mengsel met daarin ook gele ratelaar, een fraai geel bloeiende halfparasiet, die voedingsstoffen onttrekt aan grassen en daarmee hun snelle uitbreiding verhindert.

De tuinkalender!

In de tuin is vrijwel altijd wel iets te doen. Onderstaande tabel geeft een overzicht van veel voorkomende klusjes in een biodiverse tuin en wanneer je ze kan uitvoeren. Het is daarbij handig om zelf in een schriftje of bestand bij te houden wanneer specifieke planten en struiken bepaalde werkzaamheden vereisen.

Bomen en struiken	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Plantgoed met kale wortel planten (bosplantsoen, heggen etc.)	■	■	▒								▒	■
Snoeien: bladverliezende bomen, fruitbomen, laatbloeiende struiken,	■	■	▒								▒	■
struikrozen en hazelaarhakhout	■	■	▒								▒	■
Snoeien: voorjaarsbloeiende struiken			■	■	■	▒						
Snoeien: heggen (iedere zijde roterend eens per 2 jaar)									▒	▒	■	■
Snoeien: Kersachtigen (pruimen, kersen etc.)						■	■	■				
Snoeien: winter- en voorjaarsbloeiende struiken (direct na bloei)		▒	▒	■	■	■	▒					
Struiken stekken met takstek							■	■	■	■	■	■
Klimplanten opbinden				▒	■	■	■	■	■	▒		

Bloemen	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Scheuren en verplanten van meerjarige planten			■	■					▒	■	▒	
Zaaien van eenjarigen/akkerbloemen mengsels			■	■	▒					▒		
Bollen voorjaarsbloeiers planten									■	■	▒	
Oude stengels en zaadhoofden verwijderen		▒	■	■	■							
Zaaien van meerjarige planten						▒	■	■	▒			

Gazons en graslandjes	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Gras zaaien en graszoden leggen				■	■			▒	■	■	▒	
Gras herstellen									▒	■	▒	
Inzaaien bloemrijk graslandje			■	■				■	■	▒		
Maaien graslandje met voorjaarsbloeiers							■	■	■	■		
Maaien graslandje met zomerbloeiers			■	■	▒			▒	■	■		

Vijvers	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Overtollige waterplanten verwijderen						■	■	■	■			

Nestkasten	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Nestkasten ophangen	■	■	■							■	■	■
Nestkasten schoonmaken										■		

Bijvoeren	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Bijvoeren tuinvogels	■	■	■	■	▒	▒	▒	▒	▒	▒	■	■
Voorzie in vers water voor vogels	■	■	▒	▒	▒	▒	■	■	■	▒	▒	▒
Egels bijvoeren				▒	▒	▒	▒	▒	■	■	■	
Eekhoorns bijvoeren	■	■	■	▒	▒	▒	▒	▒	▒	■	■	■

■ Ideale periode ▒ Uitloopperiode

Weinig tijd voor de tuin-tabel

Kost weinig tijd

Plant een gemengde heg als erfscheiding

Deze gaat vijftig jaar mee, biedt een thuis aan vele dieren en hoeft u niet te repareren. Door zijn informele uiterlijk is het voldoende om jaarlijks om en om een kant van de heg te snoeien.

Maak van je gazon een veldje met wilde bloemen.

Twee keer per jaar maaien en je bent klaar. Wil je een strakker uiterlijk maai dan maandelijks strakke paden uit.

Mulch

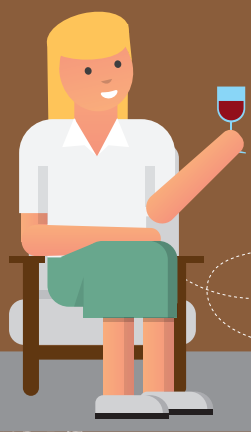
en bedek je tuin met een **10 cm dikke laag compost of boomschors**. Dit gaat zowel onkruidgroei als uitdroging tegen en levert voedingsstoffen.

Leg een vijver aan (zonder vissen).

Een vijver aanleggen is een van de beste manieren om uw tuin biodiverser te maken. Bovendien kost een vijver zonder vissen vrijwel geen onderhoud.

Plant een vaste plantenborder van inheemse planten

met volop bloemen die insecten en vlinders aantrekken. Gebruik polvormende vaste planten. Alles dat je moet doen is:

- vroeg in de winter mulchen
- aan het einde van de winter dode stengels en oude zaadhoofden verwijderen
- wieden in het groeiseizoen

Kost veel tijd

Zet geen houten schutting

Deze moet je regelmatig beitsen of schilderen, incidenteel repareren en om de **10 tot 20 jaar vervangen**.

Leg geen gazon aan

Dit vereist wekelijks maaien, sproeien bij droogte en regelmatig bekalken en verticuteren.

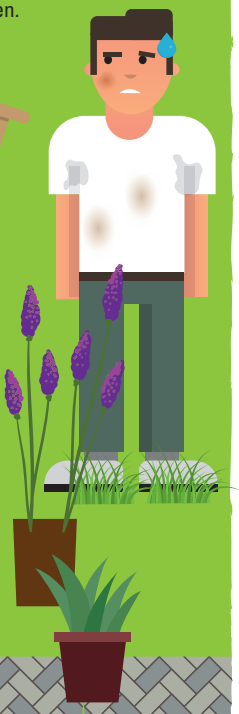
Begin geen moestuin.

Moestuinen vragen continu onderhoud in de vorm van onkruid wieden en water geven.

Zet niet teveel planten in potten.

Deze drogen snel uit, moeten regelmatig bewaterd, bemest en verpot worden. Vooral hangende bloemenmanden kosten veel tijd.

Betegel of verhard je tuin niet.

Je bent veel tijd kwijt met algen schrobben en onkruid verwijderen tussen grind en voegen. Je vergroot de kans op waterover-last bij jezelf en je buren. Ook warmt je tuin sterk op bij hoge temperaturen. Bovendien heb je een stukje nagenoeg dode aarde toegevoegd waarop veel had kunnen leven.

Breda tuiniert

Breda is rijk aan groen wijk- en buurtinitiatieven. Zo heb je de tuinplantenkringloop in Fellenoord, Make Ulvenhout Wild Again en de Plukroute in Princenhage. Groene doeners kunnen zich bij deze initiatieven aansluiten om in en met groen te werken en meer natuurlijke plekjes te creëren.

Ook zijn er gezamenlijke tuinen, zoals de **Warmoezerij Wolfslaar** en de **Brabantse Keukentuin in Brabantpark**. De meeste initiatieven zijn via een wijkdeal ontstaan. Via een wijkdeal maak je een afspraak met gemeente Breda, waarmee je een stukje gemeentegrond kan adopteren om groener te maken. Je bent dan zelf verantwoordelijk voor het onderhoud. Iedereen kan een aanvraag voor een wijkdeal doen. Ook heeft de gemeente groene subsidiemogelijkheden. Kijk daarvoor op: www.breda.nl/subsidies-water-en-groen.

Wil je wel buiten zijn maar niet met je handen in de modder? Ga dan eens mee tijdens **de natuurwandelingen van het IVN of van Breda Wandelt** en geniet van het groen in en om de stad.

Wil je enthousiast aan de slag met je eigen tuin, word dan lid van Groei & Bloei Breda.

Wil je weten wat er nog meer gaande is in en om Breda?
Kijk dan op **bredanationalparkcity.nl**

Tuinplantenkringloop

Breda heeft een bijzondere kringloopwinkel, namelijk voor tuinplanten. Iedereen kan er terecht voor het brengen van planten die je niet meer gebruikt en graag een tweede kans geeft. Ben je juist op zoek naar planten dan kun je ze hier juist weer gratis ophalen. Voor de verzorging van je plant krijg je er ook nog een deskundig advies bij.

De tuinplantenkringloop is voor heel Breda. Behalve een plant brengen of halen kun je ook helpen als vrijwilliger. De planten moeten namelijk ook onderhouden worden. Op dit moment doet ook een aantal hoveniers mee. Zij doneren planten die over zijn vanuit tuinen die zij opknappen. Ook Intratuin doneert planten die niet meer verkocht worden. Al deze donaties maken een bezoek aan de tuinplantenkringloop meer dan waard!

Je vindt de Tuinplantenkringloop op www.facebook.com/tuinplantenkringloop. Het kringloopcentrum is open op woensdag van 14.00 tot 16.00 uur en op zaterdagen tussen 10.00 uur en 12.00 uur.

www.plukroute-princenhage.nl

Boeken over de tuin

**Er zijn al veel boeken over een tuin met veel verschillende dieren en planten.
Hieronder vind je een selectie van interessante boeken.
Je kunt deze boeken kopen of bestellen bij je lokale boekhandel.**

Van tegeltuin naar jungle
Katja Staring

Heb je een saaie tegeltuin? Dat kan binnen een jaar een groene oase vol leven worden. Maak stapelmuurtjes, een kruidenspiraal, een sleutelgattuin voor groenten, een wadi … En dat allemaal budget- en klimaatvriendelijk, onderhoudsarm én goed voor de biodiversiteit.

Een kleine eetbare tuin met vaste planten
Madelon Oostwoud

Genomineerd voor de Jan Wolkers Prijs 2016. Voor liefhebbers van geurige, kleurige en smaakvolle tuinen, ook geschikt voor beginners! Een kleine eetbare tuin biedt volop inspiratie voor ontwerp, aanleg en onderhoud van een kleine tuin met eetbare vaste planten en dat alles zonder veel werk en onderhoud.

Het verborgen leven van bomen
Peter Wohlleben

In het bos gebeuren verbazingwekkende dingen: bomen communiceren met elkaar. Bomen die niet alleen liefdevol voor hun nageslacht zorgen, maar ook voor hun oude en zieke buren. Bomen met emoties, gevoelens en een geheugen. Moeilijk te geloven? Misschien, maar het is waar!

Tuinlogica
Iris Veltman

Nabootsing van de natuur in je tuin, permacultuur, een droogtebestendige tuin, vijvers en andere slimme wateropvang, genieten, eten en spelen in je tuin, werken met slimme, goedkope en creatieve oplossingen… dat staat centraal in Tuinlogica.

Bij het maken van deze brochure hebben we gebruik gemaakt van de volgende boeken:

Gardening for bumblebees
Dave Goulson

Boek met veel informatie over de plantkeuze voor een hommel- en bijvriendelijke tuin.

Gardening for wildlife
Adrian Thomas

Boek dat een goed overzicht geeft van de beschikbare informatie over een biodiverse tuin. Hiermee vormt het een prima start als je hiermee aan de slag wil.

Super Groen
Thijs Goverde

Thijs Goverde ontdekte in zijn eigen voedselbos de magie van planten. En daar schreef hij heel erg grappige verhalen over, waar je ook nog veel van opsteekt.

De Tuinjungle
Dave Goulson

Boek dat op luchtige verhalende wijze ingaat op verlies aan biodiversiteit en hoe je tuin kan bijdragen om dit een halt toe te roepen.

Op de site van Vogelbescherming Nederland is veel informatie te vinden over tuinvogels.

Ook kan je hier op zoek naar een tuinvogeladviseur bij je in de buurt die gerichte adviezen kan geven. Op https://www.vogelbescherming.nl/mijn-vogeltuin kun je na het invoeren van je postcode zien welke vogels je in jouw omgeving kunt verwachten. Door de gewenste vogels aan te vinken krijg je tips hoe je deze soorten kan aantrekken. Ook op de sites van IVN, Vlinderstichting en Zoogdiervereniging kun je meer informatie vinden over een biodiversere tuin.

Biodiversiteit in Breda

In de gemeente Breda zetten we ons in om de biodiversiteit te versterken. Dit doen we niet alleen omdat we de otter, de grutto en de steenuil belangrijk vinden. Ook voor de doelsoort mens is een biodiverse omgeving van groot belang. Daarnaast is ook het economisch belang van biodiversiteit groot, bijvoorbeeld voor de landbouw.

Bij het versterken van de biodiversiteit hanteren we de 'Bredase van bos tot buik'-aanpak met daarin de volgende 5 stappen:

1

We maken de natuur op het platteland sterker. We zorgen voor nieuwe natuurgebieden en betalen boeren om hun land meer biodivers te maken. Dit doen we bijvoorbeeld door het aanleggen van houtwallen en poelen. Een biodiverser buitengebied zorgt ook voor meer bijen en andere insecten die bloemen bestuiven. Ook helpt het om plagen op een natuurlijke manier te bestrijden. Zo dragen we indirect bij aan gezond fruit en groenten!

2

We nodigen de natuur uit in de stad.
Dit doen we door blauwe en groene paden aan te leggen, die ecologische verbindingszones worden genoemd. Ook bij nieuwe gebouwen denken we na over de natuur en zorgen we ervoor dat de biodiversiteit goed past in dat deel van de stad. Zo zorgen we er stap voor stap voor dat de stad een plek wordt met veel verschillende planten en dieren.

3

Voldoende ruimte voor biodiversiteit in bouwontwikkelingen.
Bij de bouw van meer dan vijf huizen moet 20 tot 35% van het gebied groen worden. De helft van dit groen moet uit inheemse planten bestaan, die veel verschillende soorten bevatten. Zo is er altijd biodiversiteit dichtbij voor de nieuwe bewoners.

4

Bouwen met aandacht voor de natuur. Bij nieuwe bouwprojecten zorgen we niet alleen voor genoeg groen, maar ook dat er rekening wordt gehouden met dieren zoals huismussen, vlinders of eekhoorns. Bij grotere projecten is het ook belangrijk dat er een plek is voor mensen om te kunnen ontspannen in de natuur. Zo zorgen we ervoor dat nieuwe bewoners kunnen genieten van een biodiverse omgeving.

5

Stimuleer vergroening en biodiversiteit in private en publieke ruimtes.
We moedigen vergroening en biodiversiteit aan in zowel privé- als publieke ruimtes. We creëren in de stad meer groen en letten daarbij op biodiversiteit. Zo brengen we de natuur dichterbij de mensen en helpen we de inwoners van Breda gezonder te worden. Dit doen we samen met bewoners zoals jij.
Help mee! Vergroen bijvoorbeeld je tuin of adopteer een stukje groen.

Meedoen of meer weten?
Kijk dan eens op
www.bredanationalparkcity.nl

De Wilde Stad

Slechtvalk

Breda zonder Grote Kerk is moeilijk voor te stellen. Het is dan ook niet vreemd dat een slechtvalk de Grote Kerk als verblijfplaats heeft gekozen. **Met een snelheid van 389 kilometer per uur is hij de schrik van iedere stadsduif en de snelste vogel ter wereld!** Een andere slechtvalk houdt vanaf de luchtmachttoren langs de A16 het luchtruim in de gaten. Hij ziet veel meer kleuren dan wij en kan een prooi al op 3 kilometer afstand zien.

Ree

Reeën zijn erg schuw en gevoelig voor verstoring, vooral door honden. **Ze leven midden in de grootste woonwijk van Breda, de Haagse Beemden.** Vanuit hier maken ze uitstapjes in de wijk en vaak kan je ze 's-avonds zien langs het fietspad door de landgoederenzone.

Eekhoorn

Wie goed oplet, vooral in de buurt van naaldbomen, kan deze rode pluimstaart zien. Vooral in het zuiden van **Breda, Prinsenbeek en Teteringen** laat de eekhoorn zich regelmatig zien. Ook zijn vijand, de boommarter, laat zich af en toe in de stad zien.

Bever

Haagse Beemden is misschien wel de wildste wijk van Breda. Want naast een ree kun je hier ook een bever tegenkomen. **Deze grote knager is belangrijk in natuurlijke wateren omdat hij nieuwe leefgebieden voor andere soorten maakt.** In de stad houden we hem goed in de gaten. Hij kan bomen omknagen en holen maken. We moeten een beetje aan elkaar wennen, maar hij blijft indrukwekkend met zijn platte staart!

Otter

Als ergens otters leven gaat het goed met de natuur en is het water schoon. **De otter is daarom een ambassadeur voor een sterke natuur in Breda en icoon voor Breda National Park City.** Bovendien zijn otters echte roofdieren, die vissen eten, maar ook rivierkreeften en ratten. Daarmee zorgen ze ervoor dat de natuur in de stad wat meer in evenwicht is en er **minder overlast is van ratten en Amerikaanse rivierkreeften**. Vooral die laatste komt (te) veel voor in Breda en daarom kan de otter helpen het aantal te beperken.

Ontdek zelf wat er allemaal leeft in Breda

Herken je nog niet veel planten en dieren, maar wil je weten welke soorten je tegenkomt? Er zijn diverse apps die je daarbij helpen. De bekendste is ObsIdentify. Hiermee kun je door een foto te maken een soort herkennen.

Binnen 3 eenvoudige stappen doe jij je eerste waarneming met deze app:

1. **Installeren:**
   Download ObsIdentify gratis op je telefoon via de App Store of Google Play Store.
2. **Account aanmaken**
   Maak een account aan op waarneming.nl. Dit is nodig om jouw waarnemingen te delen met andere natuurliefhebbers, onderzoekers, beheerders en beleidsmakers.
3. **Soorten herkennen en waarnemingen invoeren**
   Bekijk de video en zie hoe jij binnen één minuut een waarneming doet!

Inhoudsopgave

Voorwoord	2	Breda National Park City	20
Snel aan de slag in jouw tuin	3	Natuurinclusief bouwen	22
Het begint bij... de bodem	4	Het balkon als tuin	24
De gezonde tuin	6	Geveltuinen, een verticale wildernis	26
Dit is een gezonde leefomgeving	8	Natuurlijk voedsel voor dieren	28
Gezond opgroeien en oud worden	9	De beste planten en bloemen voor bijen, vlinders, vogels en eekhoorns per jaargetijde	30–32
Wilde bijen en vlinders in je tuin	10		
Tuinvogels	12	De tuinkalender	34
Tuinvriendje de huismus	14	Weinig tijd voor de tuin-tabel	35
Tuinvriendje de egel	15	Breda tuiniert	36
Een natuurlijke tuinvijver	16	Boeken over de tuin	37
Privacy in je tuin	18	Biodiversiteit in Breda	38
		De Wilde Stad	39

Subsidie

Wil je ook aan de slag met vergroenen? Kijk dan of voor jouw plannen subsidie mogelijk is.

Meer info kan je vinden op
www.breda.nl/subsidies-water-en-groen

Colofon

Dit boekje is een uitgave van gemeente Breda en de Stichting Breda National Park City (versie 5, 2026).

De teksten zijn geschreven en samengesteld door Rombout van Eekelen, Joost Barendrecht, Erik van der Hoeven, Aad van Diemen, Aat Rietveld, Marco van Es (Bac2Nature), Emmy Nellissen, Isabelle van der Poel en Joyce Vanderfeesten.

Ontwerp en infographics zijn gemaakt door
Ray Meur van Infographic Designer, Breda, 06 - 43 533 112.

Foto's zijn afkomstig van de fotografen van Wikipedia Commons tenzij anders is aangegeven.

BREDA NATIONAL PARK CITY*

BREDA
BRENGT HET SAMEN

natuurplein de baronie

Deze brochure is gedrukt op gerecycled papier.